

MILAN BRGLEZ

FILOZOFIJA DRUŽBENIH
VED V ZNANOSTI O
MEDNARODNIH ODNOSIH:
OD KRITIKE POLITIČNEGA
REALIZMA H KRITIČNEMU
ONTOLOŠKEMU REALIZMU

Ljubljana, 2008

Milan Brglez

**FILOZOFIJA DRUŽBENIH VED V ZNANOSTI O MEDNARODNIH ODNOSIH
Od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu**

Izdajatelj in založnik: FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Knjižna zbirka MEDNARODNI ODNOSI

Za založbo: Hermina Krajnc

Urednik zbirke: dr. Iztok Simoniti

Recenzenta: dr. Bojko Bučar in dr. Igor Lukšič.

Jezikovni pregled: Nuša Mastnak

Naslovnica: JURIJ KOČBEK

Prelom: in tisk: NTD d. o. o.

Copyright © FDV, 2008

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Knjiga se tiska kot sprotni tisk.

Izid knjige je podprla Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

327

BRGLEZ, Milan

Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih : od
kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu /
Milan Brglez. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2008. -
(Knjižna zbirka Mednarodni odnosi / Fakulteta za družbene vede)

ISBN 978-961-235-349-0

242511616

KAZALO

ZAHVALE IN POSVETILA.....	7
PREGOVOR	9
UVOD	25
1 IZHODIŠČA: ZASTAVITEV PROBLEMA IN METODOLOŠKI PREMISLEK NJEGOVEGA REŠEVANJA	41
1.1 KONTEKSTUALIZACIJA.....	42
1.2 KONCEPTUALIZACIJA.....	58
1.3 RAZUMEVANJE FILOZOFIJE DRUŽBENIH VED V ZNANOSTI O MEDNARODNIH ODNOSIH	64
1.4 ONTOLOŠKI KRITERIJ ALI MERILO VREDNOTENJA.....	71
1.5 METODOLOŠKI PREMISLEKI IN PRAGMATIČNE OMEJITVE.....	76
2 INTERPRETATIVNA SKICA RAZVOJA IN STANJA V TEORETIČNEM OSMIŠLJANJU IN PREUČEVANJU MEDNARODNIH ODNOSOV.....	83
2.1 ZGODOVINSKA SAMOPODOBA ZNANOSTI O MEDNARODNIH ODNOSIH	83
2.1.1 Predzgodovina znanosti o mednarodnih odnosih.....	85
2.1.2 Med idealizmom in realizmom	87
2.1.3 Med tradicionalnimi in »znanstvenimi« pristopi	88
2.1.4 Sodobne pozitivistične razprave	90

2.1.5	Sodobne nepozitivistične razprave.....	95
2.2	ALTERNATIVNO GENEALOŠKO SAMORAZUMEVANJE STANJA V TEORIJ MEDNARODNIH ODNOSOV	101
2.3	RAZUMEVANJE DANAŠNJEGA STANJA RAZPRAV V TEORIJ MEDNARODNIH ODNOSOV	104
2.3.1	Racionalizem.....	105
2.3.2	Družbeni konstruktivizem	107
2.3.3	Poststrukturalizem.....	109
2.4	PRAGMATIKA PREUČEVANJA MEDNARODNIH ODNOSOV	111
3	FILOZOFSE PREDPOSTAVKE TEORIJ IN METODOLOGIJ (PREUČEVANJA) MEDNARODNIH ODNOSOV	113
3.1	KRATEK ORIS FILOZOFIJE DRUŽBENIH VED.....	115
3.2	EPISTEMOLOŠKE PREDPOSTAVKE METODOLOGIJ PREUČEVANJA IN TEORIJ MEDNARODNIH ODNOSOV	125
3.2.1	Političnorealistične epistemološke zahteve	128
3.2.2	Behavioristične in statistične epistemološke zahteve	130
3.2.3	Racionalistične in ekonomistične epistemološke zahteve	132
3.2.4	Sociološke in konstruktivistične epistemološke zahteve	134
3.2.5	Dialektične, kritičnoteoretske in poststrukturalistične epistemološke zahteve	138
3.3	ONTOLOŠKE PREDPOSTAVKE METODOLOGIJ PREUČEVANJA IN TEORIJ MEDNARODNIH ODNOSOV	141
3.3.1	Ontološke predpostavke tradicije političnega realizma	143
3.3.2	Ontološke predpostavke pozitivističnih kritik političnega realizma	148
3.3.2.1	Racionalistična in empiri(c)iistična liberalna ontologija	149
3.3.2.2	Strukturalistična marksistična in funkcionalistična sistemska ontologija	153
3.3.3	Ontološke predpostavke nepozitivističnih kritik političnega realizma ...	156

3.3.3.1	Strukturalistična sociološkoinstitucionalistična in individualistična zgodovinskociološka ontologija.....	157
3.3.3.2	Idealistična družbenokonstruktivistična ontologija.....	160
3.3.3.3	Dialektična kritičnoteoretska ontologija	164
3.3.3.4	Diskurzivna poststrukturalistična ontologija.....	172
3.4	OD PRAGMATIKE K AKSILOGIJI PREUČEVANJA MEDNARODNIH ODNOSOV.....	177
4	(Z)MOŽNOSTI NEPOZITIVISTIČNE ONTOLOŠKO REALISTIČNE METODOLOGIJE (IN TEORIJE) V ZNANOSTI O MEDNARODNIH ODNOSIH.....	179
4.1	PREGLEDNA SKICA RAZLIČNIH METODOLOŠKIH USMERITEV V DRUŽBENIH VEDAH	185
4.2	RAZUMEVANJE SODOBNEGA STANJA V METODOLOGIJI PREUČEVANJA MEDNARODNIH ODNOSOV.....	199
4.3	ZMOŽNOSTI ONTOLOŠKO REALISTIČNE METODOLOGIJE IN TEORIJE	202
4.4	PRILOŽNOSTI ZA ONTOLOŠKO REALISTIČNO METODOLOGIJO IN TEORIJO	212
4.5	KRITIKA ONTOLOŠKO REALISTIČNE METODOLOGIJE IN TEORIJE	216
4.6	OD AKSILOGIJE K METODOLOGIJI PREUČEVANJA MEDNARODNIH ODNOSOV.....	221
	SKLEPI TER NJIHOVA DRUŽBENA IN DRUŽBOSLOVNA RELEVANTNOST	223
	SEZNAM SKIC	233
	LITERATURA	235

ZAHVALE IN POSVETILA

Zahvaljujem se vsem, ki so mi vede ali nevede pomagali na akademski in pedagoški poti, ki je vodila do tega dela. Preveč vas je in kakšnega ali kakšno bi lahko izpustil, zato vas ne naštevam poimensko. Brez vas bi to delo bilo gotovo drugačno, ali pa ga sploh ne bi bilo.

Vsem hvala za potrpljenje.

Knjigo posvečam svojemu mentorju, zaslužnemu rednemu profesorju doktorju Vladu Benku. Bila so potrebna dolga potovanja po labirintih filozofije in stranpoteh teorij v znanosti o mednarodnih odnosih do odkritja globin, ki so bila skrita in zapisana doma.

Profesor Benko, hvala za vodstvo.

Kočno se zahvaljujem tudi življenjskim sopotnicam, ob katerih sem bil žal veliko premalo, da bi lahko opravičil dano in iz tega nastalo.

Mateja, Ela in Liza, hvala zato, ker, in za to, kar ste.

PREDGOVOR

Vsako znanstveno delo, še zlasti tisto usmerjeno v teorijo, vedno temelji na številnih neproblematiziranih predpostavkah. Brez predpostavk preprosto ni mogoče (i) zastaviti znanstveno relevantnih vprašanj ter (ii) postaviti tez (trditev) in hipotez (domnev) kot odgovorov na zastavljena vprašanja. Prav tako brez predpostavk – posledično (glede na (i) in (ii)) – ni mogoče (iii) ne izpeljati znanstvene analize (iv) ne na njeni osnovi sklepati o upravičenosti zastavljenih hipotez/domnev, tez/trditev in nasploh odgovoriti na vprašanja. Predpostavke skratka do določene mere – ne izključujemo npr. povsem pragmatične možnosti, da do novega spoznanja pridemo tudi naključno in intuitivno – omogočajo in omejujejo celoto znanstvenega dela.

Tudi delo, ki je pred vami in ki je nastalo na osnovi leta 2006 na Fakulteti za družbene vede (FDV) obranjene doktorske disertacije »Pomen nepozitivističnih epistemoloških in realističnih ontoloških predpostavk za osmišljanje mednarodnih odnosov in metodologije njihovega proučevanja« (v komisiji za zagovor so bili zaslužni red. prof. dr. Vlado Benko kot mentor, red. prof. dr. Bojko Bučar kot predsednik in red. prof. dr. Radovan Vukadinović kot član), tej usodni ujetosti v lastne predpostavke ne more in ne želi ubežati. Lahko pa nas vodi upanje, da se je mogoče mnogih tovrstnih predpostavk zavedati, jih jasno premisliti, osmisliti in izraziti. Za naše tukajšnje, a tudi kakšne druge, namene je mogoče načeloma nekatere od njih argumentirano sprejeti, druge spet zavreči, celo preseči. Do ostalih predpostavk, ki se nam kažejo kot odprte dileme in so torej v vsakem poskusu nezadovoljivo razrešene ali utemeljene, pa je mogoče sprejeti strategijo pragmatičnega zmanjševanja njihovega potencialno negativnega učinka. Še vedno bodo ostale seveda tiste predpostavke, ki jih bodisi nismo sposobni zadovoljivo izraziti bodisi – po vseh naporih samorefleksije – niso prestopile praga naše (po definiciji) omejene zavesti. Gotovo se kot problematične lahko kažejo komu drugemu. Sčasoma bomo mednje mogoče sodili tudi sami. Zato bo le v nenehnem in argumentiranem dialogu z vsemi potencialnimi in aktualnimi drugimi tudi do njih mogoče zavzeti ustrezno osmišljeno stališče.

Ker bomo v Uvodu dvomili med drugim tudi v eno temeljnih predpostavk ali podmen preučevanja in osmišljanja mednarodnih odnosov (vprašali se bomo, ali je politični realizem res realističen), doslednost zahteva, da pred tem opozorimo na prve tri metodološke omejitve. Prvič: v Predgovoru in Uvodu (ter seveda v Sklepih) se ne bomo sklicevali na vire (vsaj z referencami v besedilu ne), čeprav jih

oba dela disertacije predpostavljata (točneje: predpostavljata njihovo poznavanje, še bolj pa določeno – po definiciji nemogoče nevtralnno – tolmačenje). Ker bo v disertaciji še dovolj prostora za tovrstna sklicevanja in ker ne želimo že na teh mestih teže argumentov po nepotrebnem nadomeščati z »argumentativno« močjo avtoritet, nam spoštovanje tega konvencionalnega pravila znanstvenega pisanja ne izgleda problematično.¹

Drugič: kršili bomo taista (deloma tudi lastna, če sodimo po *Navodilih za pisanje*, ki so nastala v soavtorstvu z Bojkom Bučarjem in Zlatkom Šabičem ter s sodelovanjem Monike Kalin-Golob) pravila in v predgovoru uporabljali tudi opombe pod črto, ker nam bodo pomagale ločevati razdelavo ključnih misli od njihovega dodatnega poglobljanja in/ali kontekstualizacije. V primerjavi s tem bomo v Uvodu in Sklepih, ki bosta dokončno razjasnila namen in smisel ter rezultate (slednje seveda v Sklepih) našega pisanja, to pravilo spoštovali, ker na teh mestih res ne želimo, pa tudi sodi ne, ničesar takega, kar bi lahko – »mirne duše« – zapisali v opombe pod črto.

Tretjič: skozi celotno delo bomo uporabljali prvo osebo množine. Tega ne počnemo zato, ker bi se s to slovensko in tudi drugod razširjeno »znanstveno« konvencijo strinjali,² ampak ker nam njena ustaljenost (tudi »omejenost« in nelagodje, ki ga zbuja) omogoča bolj »ustvarjalno« (menimo, da prav subverzivno) uporabo. Igrali bomo na ideološko interpelativni vidik našega besedila. Če se bosta bralka ali bralec z njim strinjala ali ne, se bosta zaradi prve osebe množine še prej dolžna opredeliti, ali pa se bo besedilo opredelilo namesto njiju. Tako bomo lahko zaradi prve osebe množine šteli, da se strinjata, če tega izrecno ne zanikata. Če se taista bralka ali taisti bralec ne bosta strinjala kasneje, ko bodo jasnejše možne implikacije in posledice našega razmišljanja, jima brez ugovaranja (nikogar ne nameravamo siliti ali uporabljati nasilnih sredstev) ne bomo dovolili, da bi zgolj njeno ali njegovo nestrinjanje s posledicami in implikacijami štelo za argument proti izhodiščem našega mišljenja. Prej bo takšno bralkino ali bralevo

1 Na ta način želimo upoštevati skupno točko sicer nasprotujočih si ideologij (i) zasebnega prilaščanja javnosti namenjene ali družbeno producirane intelektualne lastnine (*copyright*) kot zasebne (*private*) lastnine in (ii) javne ali družbene rabe javno dostopne in ustvarjene intelektualne dediščine (*copyleft*) kot skupne (*common*) lastnine. Obe namreč zahtevata javno priznanje hvaležnosti avtorjem oziroma virom idej, ki smo jih kakorkoli uporabili v procesih proučevanja in snovanja lastnih misli – torej: relativno (subjektivno in intersubjektivno zavedanje avtorstva drugih je vedno omejeno) intelektualno poštenje.

2 Če bi npr. to delo pisali v angleškem jeziku, bi skoraj na vseh mestih, kjer bomo uporabili prvo osebo množine, uporabili prvo osebo ednine. Bodisi sami bodisi specifične znanstvene javnosti, katerim je to delo namenjeno, bi se »v tujini« počutili nelagodno, če določenega toka misli in interpretacij ne bi ustrezno (realistično) individualizirali. Mogoče bo to delo prispevalo k vnovičnemu premisleku te konvencije pri nas. Obenem je res, da tovrstna praksa ohranja »retorično« avtoriteto znanstvenih besedil v družbenih kontekstih in to ne glede na to, ali si argumenti, ki naj bi jih ta besedila vsebovala, takšno spoštovanje tudi zaslužijo.

nestrinjanje argument v prid naši kritiki možne nekonsistentnosti – in s tem napačnosti, potencialne ideološkosti in nerealističnosti – dosedanjega mišljenja bralke ali bralca.³

Seveda pa se naša želja spodbuditi tovrstna kritična razmišljanja in se z njimi soočiti ne omejuje samo na predpostavke, ki so pričujočemu disertaciji imanentne (bodisi eksplicitno bodisi implicitno), ampak vključuje tudi na teh predpostavkah postavljeno »zgradbo« trditev o filozofiji in metodologiji ter teoriji in »empiriji« v znanosti o mednarodnih odnosih. Na ta način vključuje tudi prakso mednarodnih odnosov, ki naj bi jo ta znanstvena disciplina skušala pojasnjevati in (ali širše) pomagala razumeti. Njeni gradniki imajo v celotni konstrukciji disertacije različno vlogo. Votljenje »temeljev« lahko poruši celoto, medtem ko kršenje »fasade« le razgalja nedorečenosti in kazi estetsko podobo. Medtem, ko se slednjemu – denimo v »kontinentalni« filozofiji po Heglovem sistemu ali v »analitični« filozofiji po Gödelovemu teoremu nepopolnosti – morebiti sploh ne da popolnoma izogniti, pa bi prvo izničilo naše napore.

Kljub temu (in zaradi tega) teh temeljev (predpostavk) ne želimo skrivati, marveč jih čim več in čim jasneje izraziti, da bi bralca ali bralko obvarovali nepotrebnih zmot in neupravičenih pričakovanj. Strniti bi jih bilo mogoče v naslednja abstraktno izražena prepričanja, katerih popolna ovržba (tj. takšna, ki bi jo bili zaradi njene prepričljivosti – logične in/ali evidentne – prisiljeni sprejeti) bi lahko porušila tudi vsebinsko zgradbo disertacije:⁴

Predpostavljamo, prvič, da je filozofija kot že realizirana in/ali potencialna možnost (intersubjektivno) argumentiranega in aposteriornega metodičnega mišljenja »totalitete (za nas in/ali po sebi) obstoječega sveta« pomembna za znanosti. Slednje se, ko uporabljajo kontekstualno (večinoma – tudi tako, da si jih »sposojajo«

---

3 Opirali se bomo torej na zahteve logične konsistentnosti v razmišljanju, ki je (ali pa naj bi bila) del znanstvene tradicije, pri čemer pa ne bomo togo vztrajali, če nas bo privedla do praktično povsem nerelevantnih sklepov. Toda, zgolj nasprotovanje naših sklepov zdravi pameti ali ustaljenim pogledom ne more biti že dokaz nerelevantnosti. Mogoče je (ni pa nujno) prej nasprotno, razen če hočemo trditi, da je do znanstvenih spoznanj mogoče priti že zgolj z zdravo pametjo. Izhajamo namreč iz tega, da so/smo si logiko zamislili ljudje, da bi skozi njeno projekcijo v (naravno in družbeno) »realnost« to realnost laže in bolje spoznali. Če pogledamo z druge strani, iz tega izhaja, da logike ni mogoče izpeljati iz realnosti, oz. da slednja ni njena nujna značilnost ali atribut. Je pa vseeno lahko ena od (družbeno in zgodovinsko nastalih) značilnosti znanstvenega diskurza, če naj bi bil le-ta racionalen in oprt na argumente.

4 Pristajamo torej tako na notranjo ali imanentno kritiko/vrednotenje naše zgradbe (če ta ne vzdrži meril tovrstne konsistentnosti, jo bomo morali popraviti ali zavreči, ker bi naše vztrajanje pri njeni nespremenljivosti iz znanosti »ustvarjalo« ideologijo) kot na zunanjo kritiko, če ta prepričljivo argumentira nerealističnost naših predpostavk in premis. Pričakujemo pa, da bo tovrstna kritika vsaj toliko konstruktivna, da bo nakazala, kaj naj bi šteli za bolj realistične predpostavke in premise.

druga od druge) apriorne metode,⁵ ukvarjajo s posameznimi »izseki« tega sveta.⁶ Ne trdimo niti, da filozofije (v množini) v razmerju do znanosti (v množini) nastopajo kot logično zadosten pogoj, niti ne zatrujemo apriorno pozitivne smeri te povezave. Trdimo samo, da je ta povezava nujna in da jo je mogoče za vsak primer posebej poiskati in izpeljati.

Drugič: predpostavljamo, da brez padca v absolutno regresijo ni mogoče povsem razvidno razločiti področij filozofij, področij (teorij in empirij) znanosti in konkretnih realnosti (izsekov stvarnosti) za nas in/ali po sebi obstoječega sveta (torej tudi družbene prakse kot njenih sestavnih delov), ki jih posamezne znanosti proučujejo. Če bi bilo to mogoče, potem bodisi človek (realistično vedno družbena in konkretna posameznica ali posameznik) ne bi bil sposoben smotrne manipulacije z »naravo« (neživo in živo, »individualno« in »družbeno«) bodisi te manipulacije ne bi bil sposoben osmisлити v njeni celovitosti (vključno z zavestnimi in nezavednimi razlogi ter vzroki zanjo).⁷

Tretjič: predpostavljamo, da med področji filozofij, znanosti (v množini) in totalitete stvarnosti (za nas in/ali po sebi obstoječega sveta) tudi ni mogoča popolna medsebojna redukcija (zvedljivost ene prakse na drugo, osnovnejšo). Filozofiji in

---

5 Te metode pragmatično ločujejo vsakokratno znanstveno od neznanstvenega. S kontekstualno apriornostjo metod posameznih znanosti merimo na institucionalizacijo posameznih znanstvenih disciplin, del katere je tudi za posameznega preučevalca ali preučevalko vnaprejšeni obstoj ustreznih (v znanstveni skupnosti ali skupnostih sprejemljivih) metod preučevanja za družbeno produkcijo znanstvenega znanja. Ker se jih mora posamezen znanstvenik ali znanstvenica priučiti, je mogoče trditi, da se v odnosu do konkretne znanstvene discipline socializira, tovrstna socializacija pa mu/ji omogoči delovanje znotraj institucionalnega okvira posamezne discipline, s tem pa poleg reproduciranja tudi potencialno spreminjanje samega okvirja, vključno s samimi metodami. Seveda na takšno institucionalizacijo vplivajo določena družbena razmerja moči, obenem pa jih vzpostavlja tudi sama, zato ni in ne more biti nevtralna.

6 Ločevanje posameznih predmetov in/ali področij proučevanja je, poleg že omenjenih metod, konstitutivno za oblikovanje posameznih znanstvenih disciplin. Filozofija je vsaj v načelu usmerjena na celoto, »totaliteto«, pri čemer te totalitete ni mogoče izvesti ali izpeljati iz seštevka spoznanj o posameznih predmetih in/ali področjih, ker so v realnosti ti izseki celote medsebojno povezani in prepleteni (matematična metafora bi bila, da gre za produkt teh izsekov). Celota medsebojnih povezav oz. njihova notranja strukturiranost namreč lahko tvori (povzroča ali generira oz. poraja) nove kvalitete pojavov, ki ne morejo biti vnaprej podvrženi disciplinirajočemu pogledu nobene od znanosti, pa tudi sami filozofiji ne – slednja se skuša zato do nje (metodološko) dokopati *a posteriori*. Znanstveno spraševanje po védnosti o določenem »predmetu« tako predpostavlja obstoj določenih (znanstvenih) metod, ki znanost legitimirajo, medtem ko filozofsko spraševanje načeloma vprašuje tako po predmetu kot po metodi, na podlagi katere odgovarjamo.

7 Vedno in povsod bi ravnal/a in produciral/a brez zavesti, kaj sploh počne in to bi počel/a brez sposobnosti pridobivanja in uporabljanja novega znanja, nastalega skozi dotedanje ravnanje in produciranje.

znanostim uhajajo področja ne-filozofskega in še-ne-filozofskega, ne-znanstvenega in še-ne-znanstvenega, vsa ta pa so tudi deli totalitete (za nas in/ali po sebi) obstoječega sveta in onemogočajo redukcijo – tako celote kot posameznih izsekov tega sveta – na vsakokratne opise filozofij in znanosti. Po drugi strani velja, da v neznanstveno in še-ne-znanstveno evidenco obstoječega sveta spadajo tako filozofske, ne-filozofske in še-ne-filozofske evidence – ter obratno: v tovrstne ne-filozofske in še-ne-filozofske evidence lahko potencialno uvrstimo tako znanstvene kot ne-znanstvene in še-ne-znanstvene evidence. Slednjemu odnosu nezvedljivosti pa velja dodati tudi tisto podlago, ki področja filozofij in znanosti dela medsebojno potencialno navdihujoča in uporabna (ne glede na vrednostni predznak): v obeh primerih gre za individualno, intersubjektivno in/ali institucionalno posredovano dejavnost, ki je spoznavno usmerjena na celoto ali posamezne izseke (za nas in/ali po sebi) obstoječega sveta.

Četrtrič: predpostavljamo, da je za samo institucionalno prakso empiričnih znanosti konstitutivna relativna medsebojna razločenost in relativna medsebojna nezvedljivost njihovih teorij, metodologij in empiričnih predmetov preučevanja. Izraz relativno velja v tem kontekstu razumeti kot daljico, ki povezuje skoraj popolno medsebojno razločenost in nezvedljivost teh treh področij v formalnih znanostih, delu naravoslovja in teoretsko visoko strukturiranih družboslovnih in humanističnih znanostih oz. vedah ter njihovo skoraj popolno sovpadanje in zvedljivost v nekaterih empiričnih in/ali teoretsko nižje strukturiranih družboslovnih in humanističnih znanostih oz. vedah. Med slednje lahko uvrstimo tudi znanost (znanstveno disciplino ali družbeno vedo) o mednarodnih odnosih.⁸

Petič: zlasti za družboslovne discipline ali družbene vede predpostavljamo, da je mogoče v končni posledici potegniti relativni enačaj med njihovimi teorijami, metodologijami (njihovega utemeljevanja in/ali konstituiranja ali zgolj aplikacije) ter družbenimi praksami (oz. njenimi izseki), ki so predmeti preučevanja – in to v toliko, kolikor diskurzivno in skozi (nujne in naključne) družbene odnose sooblikujejo t. i. družbeno konstrukcijo realnosti. Popolno enačenje pa tudi tukaj ni mogoče, v kolikor ne reduciramo tovrstne prakse na zgolj diskurzivno obstoječo,

---

8 Izraze znanost, znanstvena disciplina in družbena veda v tem delu načeloma uporabljamo kot sinonime. Izhodiščnemu določanju posameznih znanosti na podlagi njihovega specifičnega predmeta preučevanja, njihovih specifičnih teorij in metodologij, pojem znanstvene discipline dodaja, da je – priučena in družbeno-zgodovinsko pogojena – disciplina nujni, a ne zadostni pogoj za obstoj in re-produkcijo določene znanosti. V nadaljevanju bomo razvili tudi možnost, da lahko govorimo o družbeni vedi o mednarodnih odnosih, pri čemer se zavedamo, da ta pojem po našem tolmačenju ohranja povedano o znanstveni disciplini in hkrati razločuje od »znanosti«, kolikor ob slednji besedi običajno pomislimo na naravoslovne znanosti (in njihovo neposredovano in/ali nereflktirano razmerje s predmeti preučevanja). Dokočno odločitev, kateri pojem uporabiti, bomo sprejeli šele v sklepih, ko bodo določneje razviti pozitivni in negativni argumenti (razlogi) zanjo.

ali pa teorijam in metodologijam teh znanosti *a priori* ne pripišemo sposobnosti pojasnjevanja totalitete te družbeno konstituirane realnosti; v obeh primerih pa ob tem še katerokoli individualno subjektivno izkustvo (zavestno ali nezavedno, diskurzivno ali nediskurzivno) reduciramo na to realnost. Družbena/mednarodna praksa lahko obsega preprosto več, kot je znanost (ali pa smo ljudje kot »subjekti«, tudi znanstveniki in znanstvenice) sposobna vsakokrat »videti« (gre za prevladujočo metaforo), »slišati« ali se praktično soočiti.

Šestič: predpostavljamo, da še zlasti za temeljne družbene vede – mednje uvrščamo med drugim sociologijo, zgodovino, (politično) ekonomijo, psihologijo, politologijo, (socialno in kulturno) antropologijo, komunikologijo, semiotiko, pravo in nenazadnje tudi (če ne predvsem) znanost o mednarodnih odnosih – velja izhodiščna »epistemološka napetost« med »objektivnostjo« institucionalizirane znanstvene in družbene prakse, intersubjektivnostjo družbene prakse, ki jo znanstvena praksa preučuje, in subjektivnostjo posameznika (npr. konkretne znanstvenice ali znanstvenika, predstavnice ali predstavnika države), ki preučuje in/ali deluje. Nobenega pola te napetosti ni mogoče zanesljivo utemeljiti ne v filozofiji ne v znanosti. Če bi ga namreč bilo, bi postale znanosti kot specifične institucionalizirane družbene dejavnosti nepotrebne (ker bi se zlile z družbeno prakso), ali pa bi bile sploh nemogoče (če bi npr. ostale na ravni individualne subjektivnosti).

Sedmič: predpostavljamo, da sta s to epistemološko napetostjo za družbene vede (torej tudi za znanost o mednarodnih odnosih) neločljivo povezani tudi izhodiščna »ontološka napetost« in izhodiščna »aksiološka napetost«. Prva označuje nereduktibilno nasprotje in sokonstitutivnost občega in konkretnega, oz. strukturirane institucionalizacije in re-produkcije⁹ družbenega in »mednarodnega« (problematika strukture) ter možnega transformativnega delovanja posameznice in/ali posameznika, oziroma »posameznih elementov (npr. kolektivnih akterjev) strukture« (problematika delovanja). Druga predstavlja utemeljevanje in vrednotenje individualne in/ali kolektivne svobode ter družbene in/ali naravne determiniranosti. Pojmovanje navedenih napetosti kot dilem in poskusi njihovega konsekventnega reševanja – npr. z iskanjem ravnotežij med skrajnostima ali s poskusi njihovega »dialektičnega preseganja« – je za družbene vede konstitutivno, konstituira pa tudi meje vsakokratne družbene realnosti (torej tudi mednarodne realnosti), v kateri bivamo in katere del smo.

Osmič: predpostavljamo, da je mogoče »mednarodno«, ki ga preučuje znanost o mednarodnih odnosih, danes najbolj nevtrarno pojmovati kot svetovno politiko.

9 Ko v besedilu namenoma zapišemo "re-producira", izpostavljam dva, v osnovi neločljiva in hkratna procesa: (i) obnavljanje (reprodukcijo) obstoječega in (ii) preoblikovanje (transformacijo) obstoječega v nekaj novega, kar seveda vključuje tudi produkcijo povsem novega (npr. s kreativno sposobnostjo človekove domišljije).

S takšnim pojmovanjem lahko obidemo izključevalno prakso, ki, ko govori o mednarodni politiki, zaradi vpliva tradicije političnega realizma reducira njen predmet le na meddržavno politiko. Pri tem poudarjamo politiko kot proces, ki prostorsko poteka v svetu (znotraj mednarodne skupnosti, med političnimi skupnostmi/državami in/ali znotraj njih). Za preučevanje tako pojmovane svetovne politike se nam ni treba vnaprej (pred preučevanjem) opredeljevati, katere subjekte mednarodnih odnosov vključuje (oz. izključuje), ker je del tega mednarodnopolitičnega procesa tudi samo subjektiviranje (proces nastajanja in reprodukcije subjektov mednarodnih odnosov). Kriterij relevantnosti je tako mogoče zastaviti šele s specifičnejšimi vprašanji o svetovni politiki. Z njimi postane jasneje npr.: kateri mednarodni odnosi so pomembni in kakšna je njihova struktura ter kateri subjekti mednarodnih odnosov so vključeni in katere njihove prakse »štejejo«.

Devetič: predpostavljamo, da nobene od navedenih predpostavk ne bi mogli izraziti brez uporabe besed – torej brez jezika in govorice (vključno s pisavo). Jezik, ki ga razumemo kot sistem diferenciacij ali razločevanj, označevanj in reprezentacij in hkrati kot proces diferenciranja ali razločevanja, označevanja in reprezentiranja, daje uporabljenim besedam določen pomen. Bistvo novodobnega poudarjanja jezika je v njegovi nereduktibilnosti ali nezvedljivosti na intencionalna in/ali nezavedna govorna dejanja posameznikov, brez katerih pa (gre za nujno dialektično razmerje) jezik ne bi bil del družbeno konstituiranega (tudi konstruiranega) sveta, ki je skupen različnim posameznikom.¹⁰ V kolikor je družbeni svet »umeten« ali ustvarjen svet (tj. plod naših ravnanj in ne naravno dan),¹¹ v toliko je tudi jezik njegov bistven element. In če so mednarodni odnosi del družbenega sveta, to velja tudi za njih in naj bi veljalo tudi za znanstveno disciplino, ki jih skuša preučevati. Zato je vsako govorjenje o npr. strukturi mednarodne skupnosti nerealistično, če ne razumemo tudi, da je jezik eden od njenih temeljev (pa spet verjetno ne izključni), ki omogoča njeno re-produkcijo (torej, tako obnavljanje kot potencialno spremembo).

Jeziku in govorici (in pisavi) moramo tako poleg posredovalne pripisati tudi konstitutivno funkcijo. Če ju odmislimo ali abstrahiramo od mednarodnih

---

10 Sinhrono gledano se družbene (in politične) skupnosti izoblikujejo tudi skozi skupen jezik ali še širše razumljen skupen diskurz oz. simbolni svet, ki se diahrono re-producira skozi diskurzivne prakse (polega uporabe jezika te vključujejo tudi vse ostalo, kar ima v skupnem svetu za določeno skupnost nek pomen). Dihrono gledano se ti skupni pomeni vzdržujejo zaradi individualnih in družbenih verjetij, ki temeljijo na človekovi sposobnosti zamišljanja oz. imaginaciji.

11 Seveda ne smemo pozabiti ali celo odmisлити, da je naravni svet družbenega omogočil (in kontinuirano omogoča) in relativno zamejil (nenehno zamejuje), ter da med obema, če ju že ločujemo, potekajo nenehne interakcije, ki spreminjajo oba, če pa ju – ustrežneje – ne znamo popolnoma razločiti, »oba« nenehno intra-aktivirata.

odnosov, se toliko odmaknemo od mednarodne realnosti (ko je, denimo, tudi praktično pomembno, kako določen mednarodni problem poimenujemo in pojmujeemo), da zazeva med akademskim diskurzom o mednarodnih odnosih in prakso mednarodnih odnosov nepremostljiva vrzel, ki lahko naredi znanstveno disciplino, ki se ukvarja z mednarodnimi odnosi, družbeno in politično nerelevantno.¹²

Poudarjanje vloge jezika in govorice (in pisave) za preučevanje in prakso mednarodnih odnosov pa ne pomeni nujno tudi redukcijo tega preučevanja in prakse na zgolj jezikovno dejavnost.¹³ Čeprav je res, da izven jezika ali diskurza ne moremo izraziti pomena, pa je jezik ali diskurz vedno o nečem, kar najpogosteje zgolj z (namensko ali nenamensko) uporabo različnega besednjaka ne moremo spremeniti. Torej so sestavni del diskurzivnih praks tako diskurzivni kot nediskurzivni elementi. Privilegiranje zgolj enih na račun drugih nas lahko vedno osiromaši, saj predstavlja redukcijo, ki temelji na metafizičnih razlikovalnih temeljih.¹⁴

Desetič: predpostavljamo, da so znanosti in filozofije ontološko zavezane zmotljivosti, ker so človekove (družbene) dejavnosti. Niti izkustvo (ki ga omogočajo čutila), niti racionalni premislek (neodvisno od tega, na kaj je oprt), niti razprava

- 12 Morda je kdaj med akademskim diskurzom o in praktičnim diskurzom v mednarodnih odnosih obstajalo ujemanje. Edina teoretična tradicija, ki lahko utemeljeno zatrjuje, da je to ujemanje dejansko izražala, je bil politični realizem. Danes obstaja vsaj utemeljen dvom, ali je mogoče v besednjaku političnega realizma razumeti vse, kar se v mednarodnih odnosih praktično dogaja in o čem se (zlasti pa, kako se) govori in misli.
- 13 Na tem mestu se nam ne zdi odveč omeniti še ene relevantne – institucionalne – plati razlikovanja med filozofijami in znanostmi. Filozofije se po njej ukvarjajo z ustvarjanjem in iznajdevanjem filozofskih pojmov ali konceptov s skrbjo za njihovo notranjo in zunanjo (v razmerju do drugih pojmov in pojmovnih ravni) konsistenco na ravnini imanence in/ali transcendence. V nasprotju s tem znanosti skrbi funkcioniranje znanstvenih pojmov na ravni reference (najpreprosteje: funkcioniranje stvari) in ne pojmi sami po sebi (prej jih skrbijo spremenljivke, njihova razmerja, medsebojno učinkovanje in obseg stvari, ki jih pojmi *cum* spremenljive zajemajo). Vsaka filozofinja ali filozof v določenem smislu skozi čas ustvarja svoje pojme na novo, medtem ko znanstvenica ali znanstvenik s svojimi pojmi presega že prej razvite, oz. jih tako ali drugače postavlja v razmerja s svojimi. Zato so (bolje: naj bi bile) znanosti (še zlasti družbene vede) produktivne na ravni razprave ali javnega dialoga, filozofije pa (morda že prej) na ravni izjave (ki pa tudi predpostavlja vsaj notranji dialog).
- 14 Podobna je distinkcija med smiselnimi in nesmiselnimi stavki, o katerih je govoril logični pozitivizem v filozofiji. Pri tem naj bi bili smiselni le tisti stavki, ki so analitično (*a priori*, formalno ali po definiciji) ali sintetično (*a posteriori*, izkustveno ali na podlagi znanstvenega dokaza) pravilni. Sama razlika med smiselnimi in nesmiselnimi stavki pa ni ne analitična ne sintetična, ampak metafizična. In logični pozitivizem se je z metafizičnim vatlom namenil izriniti metafiziko iz znanstvenega jezika. Namesto metafizike je tistemu delu družboslovja, ki je vanj verjel (ali o njem ni mislili ali pa ga je sprejemal za samoumevnega), omogočil izgon vrednot iz proučevanja družbene in mednarodne prakse. Za dopustnost takšnega abstrahiranja (bolje: reduciranja) pa je nabrž potrebnega kaj bolj utemeljenega, kot pa je apriorno verovanje ali verjetje v možnost striktnega ločevanja vrednot, konceptov in dejstev.

(uporaba jezika je vedno družbena) ne morejo ponuditi gotovosti, na kateri bi lahko brezprizivno utemeljili svoje védenje. Če med izjavami (besedami) o realnosti in samo realnostjo (stvarmi) ne obstaja odnos izomorfizma (oz. ni skladnosti ali enoznačnega ujemanja), je resnica prej »pot« kot pa statično stanje.¹⁵

Ni pa samo to. Na ravni znanosti je tudi normativni ideal, h kateremu znanstvenice in znanstveniki težijo (bolje: naj bi težili). Do »resnice« se moramo dokopati in nam ni dana vnaprej (čeprav pogosto tako ne izgleda). Prav tako je pomembno, da je načeloma resnica posameznega znanstvenika ali znanstvenice enako blizu ali daleč od realnosti, kot je resnica celotne znanosti (v družbenih vedah se ta na soglasju utemeljen ideal izjemno redko tudi udejanji) ali posamezne znanstvene skupnosti. Še več, tudi resnice družbene in mednarodne prakse v odnosu do realnosti pri tem načeloma niso nič »slabše«, ker je resnica epistemološki pojem, ki je zavezan človekovi ontološki zmotljivosti. Zato je ločevanje in še zlasti vnaprejšnje privilegiranje znanstvenega znanja (tako teoretičnega kot empiričnega) nad »pametnostjo«, ki jo ponuja npr. na praksi osnovan zdrav razum, lahko le pragmatično. Utemeljiti ga je mogoče *a posteriori* (nikoli *a priori*) na podlagi temeljitejšega preučevanja in iz njega morebiti izvirajoče večje prepričljivosti argumentacije. Pri tem pa ni zanemarljivo, da lahko le znanstveno znanje in védnost razložita pametnost (in ne *vice versa*),¹⁶ ki je osnovana na zdravem razumu,

15 Ker je ujemanje mogoče problematizirati že med besedami in pojmi, bo natančneje znotraj diskurza ločevati med besedami (označevalci), pojmi (označenci) in stvarmi (referenti). Če, denimo, vprašujemo o državi, je dobro vedeti, na kakšni diskurzivni ravni (vedno jih je lahko tudi več hkrati) je bilo vprašanje zastavljeno (država je lahko označevalec, označenec in/ali referent). Šele potem so lahko odgovori npr. znotraj diskurzov znanstvene discipline o mednarodnih odnosih in politologije smiselni. Le takšna (analitična) natančnost nam lahko tudi omogoči, da lateralno oz. dvosmerno ali radialno oz. večsmerno (glej 16. predpostavko v nadaljevanju) vzpostavimo analogije med tukaj omenjenim razumevanjem diskurzivnega (in nediskurzivnega) in npr. lacanovsko »triado« (imaginarno, simbolno, realno), kritičnorealističnim razlikovanjem zaznanega, aktualnega in realnega, (ne izključno) marksističnim ločevanjem videza pojava od njegovega bistva, družbenokonstruktivističnim ločevanjem ravni opazovanja in ravni delovanja, deleuzovskim ločevanjem aktualnega in virtualnega, Castoriadisovim ločevanjem družbeno vzpostavljenih (*institutué* ali *instituted*) in družbo vzpostavljaljočih (*instituant* ali *instituting*) imaginarnih označevanj ter spinozističnim ločevanjem *Natura naturata* in *Natura naturans*. Vendar se v »preverjanje« vseh navedenih analogij v samem delu ne bomo spuščali. So pa pomembne, saj lahko pomagajo pozicionirati naše dojemanje širšega družboslovnega polja in (vsaj upajmo) preprečijo prehitro kritiko, ker lahko ponudijo drugim (širše) družboslovnim pristopom njim znane kontekste za »prevajanje« (in s tem razumevanje) tega, kar v tem delu želimo, in seveda ovrednotenje, koliko željenega ali zastavljenega bomo tudi uspeli doseči znotraj našega diskurza in njegovih predpostavk.

16 S pojmom pametnosti merimo na zdravorazumsko znanje. Slednjega ločimo od informacij (ne glede na število same po sebi ne pomenijo ničesar) in njihove osmislitve (še le z apercepcijo ali dojetjem dobijo podatki smisel in govorimo o znanju). Za znanje, ki je teoretsko ali pojmovno osmišljeno in tako 'uporabno' tudi v primerih in situacijah, za katere še nimamo podatkov ali informacij, uporabljamo pojem védnost.

seveda če posamezna znanstvena disciplina (to so vedno – tudi – tako odnosi med konkretnimi ljudmi kot odnosi med družbenimi pozicijami oz. vlogami, ki jih zavzemajo in udejanjajo) to hoče ali mora zaradi lastne legitimnosti. Družbene vede, ki so »vzvišene« nad zdravorazumskim znanjem oziroma pametnostjo (ga oz. jo empirično in teoretično ne upoštevajo), si izpodjedajo temelj realističnosti svojega znanja. Če pa njihovega znanja ni mogoče ločiti od zdravorazumskih spoznanj, pa so – v končni posledici – ali nepotrebne ali ideološke.

Enajstič: predpostavljamo, da sta znanstveno znanje in védnost vedno umeščena v določene kontekste (družbene, zgodovinske, kulturne), ki so glede na posameznega znanstvenika ali znanstvenico dani vnaprej, a jih je obenem potrebno nenehno obnavljati in možno (a nikoli povsem poljubno) spreminjati. Ti konteksti omogočajo znanstveno znanje in védenje, saj ga oz. jo dinamično (konteksti so rezultat družbenih procesov in hkrati v procesu) in ne statično (ni brezprizivnih in večnih temeljev) utemeljujejo. Obenem pa zaradi različnosti kontekstov, iz katerih izhajata in ki jima dajejo pomen, to znanje in védenje tudi relativizirajo. Takšna relativizacija (znanstvenega) znanja in védnosti vnaprej ne razvrednoti, zahteva pa, da vedno upoštevamo realnosti njune umeščenosti v širše in ožje zgodovinske, družbene in kulturne kontekste.¹⁷

Dvanajstič: znotraj prej omenjenih kontekstov predpostavljamo, da je za produkcijo novega znanstvenega znanja in védnosti zlasti pomembna zaledna védnost (*background knowledge*). Sestavljajo jo že obstoječe znanje na določenem področju, pa tudi verjetja o tem znanju in referentih, na katere se nanaša (ali pa se naj bi nanašalo). Novi preučevalci in preučevalke, kakor tudi akterji in akterke, so vanjo socializirani oziroma se vanjo socializirajo. Brez zaledne védnosti in verjetij ne bi imeli kje pričeti preučevanja in/ali delovanja, obenem pa omejujejo mogoče smeri preučevanja in/ali delovanja. Večino časa se o tej védnosti in verjetjih namreč ne sprašujemo in jih jemljemo kot danost, ki med ostalim omogoča nemoteno komunikacijo med udeleženci v določenem družbenem kontekstu (npr. med znanstvenicami in znanstveniki ali pa med individualnimi in kolektivnimi akterji na področju mednarodnih odnosov).

Trinajstič: normo neproblematiziranja zaledne védnosti še zlasti izraža usmeritev v raziskovanju, ki ji lahko rečemo »pozitivizem«. Čeprav je ta oznaka s pretirano rabo izgubila dobršen del svoje povednosti, nam v kontekstu opredelitve pričujoče predpostavke označuje težnjo po nevprašljivosti, celo nedotakljivosti

17 Kot je razvidno iz do sedaj povedanega, relativnost (v celotnem delu) dosledno pojmujeemo skozi odnose. Samo če teh ne bi bilo, bi lahko relativnost enačili s poljubnostjo ali arbitrarnostjo. Če sta npr. dve stvari v odnosu, razmerju ali interakciji, potem nista povsem neodvisni in ne moremo govoriti o čisto arbitrarni spremembi katerekoli od njiju. Takšno pojmovanje je seveda možno le za »realno obstoječe« odnose, ne pa za tiste, ki jih vzpostavljajo šele naše metode (npr. statistično koleriranje ali klasificiranje na podlagi lastnosti enot) ali predpostavljajo naše teorije (npr. nedružbene teorije »naravnega stanja« ali ekonomike racionalnosti).

obstoječega védenja – njegovo relativno zaprtost pred spremembami (ki jih velja vedno pojmovati procesno) ali statičnost v holističnem (sistemskem) smislu. Znotraj takšnega statičnega sistema obstoječega znanja o domnevno statičnem predmetu (mednarodnih odnosih), je lahko vloga znanstvenega – in znotraj njega še zlasti teoretičnega – znanja predvsem uporabnostno naravnana. Pozitivistično pojmovana znanost o mednarodnih odnosih naj bi torej predvsem reševala dane probleme, pri čemer pa samo pojmovanje, kaj in kako nekaj postane problem, ne more biti preizprašano. Čeprav ne moremo celotne tradicije političnega realizma preprosto klasificirati kot pozitivizem, pa jo s prejšnjo tendenco po uporabnosti naravnosti družji dejstvo, da je mnogokje (menimo, da tudi v Sloveniji) navkljub (morebitnemu) akademskemu »nelagodju« prerasla v zdravorazumsko praktično pojmovanje mednarodnih odnosov.

Nasprotovanje pozitivizmu v znanosti o mednarodnih odnosih – kar je ena od bistvenih značilnosti pričujočega dela – je tako soočeno še z enim nasprotnikom, ki je zaradi nujnosti obstoja zaledne védnosti in verjetij še trdovratnejši kot sam »akademski« pozitivizem. Obenem lahko takšno nasprotovanje resnično uspe le, če ponudi nova ali pa preoblikuje obstoječa zdravorazumska spoznanja. Mogoče lahko k temu cilju nekoliko pomaga nenehno opozarjanje in ozaveščanje o tem, kaj pozitivistična znanost pravzaprav metaforično in dobesedno počne družbenim in živim predmetom svojega preučevanja. Preprosto (a tudi karikirano), v obstoječih razmerah jih »zamrzne«, da bi jih analizirala in primerjala. Tudi če »zamrzovanje« uspe (na srečo dejansko nikoli ne uspe popolnoma), smo lahko prepričani, da je tako pridobljeno znanje o družbenem in živem vsaj nepopolno (če uporabimo najmilejši izraz).¹⁸

Štirinajstič: predpostavljamo, da je post-, proti- ali – najbolje (logično najbolj dosledno in jasno) – nepozitivizem (poimenovanja so različna, vsa pa vsebinsko pomenijo nasprotovanje pozitivizmu) v znanosti o mednarodnih odnosih postal relevantno samostojno področje preučevanja šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (nastavke zanj najdemo, če se dovolj potrudimo, seveda že prej). Ena od njegovih bistvenih predpostavk (tudi bolj »sophisticiran« pozitivizem ji nič več ne nasprotuje) je, da spoznavanje poteka skozi koncepte ali pojme (kar je med drugim vedel že Kant) in da je za znanje o mednarodnih odnosih značilen obstoj več »paradigem« ali zornih kotov. V kolikor na ta način naše mišljenje o predmetu preučevanja (mednarodnih odnosih) ostaja odprto za različne (ustrezne) konceptualizacije, v toliko se tudi razširijo možnosti preučevanja, ki bi lahko prineslo novo relevantno védnost in znanje. Enako bi bilo mogoče trditi za samo prakso

18 Če nadaljujemo metaforo: svoje znanstveno »podjetje« ali »početje« postavljamo na stran (v imenu in v korist) tistih, ki so jih in jih še bodo »zamrzovali«, ne pa na stran »zamrzovalcev«, saj nobena humanizacija ali izboljšanje metodologije zamrzovanja ne more napraviti za etično sprejemljivega (lahko pa prispeva k temu, da se ljudje laže pustijo zamrzovati).

mednarodnih odnosov, čeprav ni neke nujnosti, ki bi zahtevala enako odprtost konceptualizacije tudi na tem področju. S sodelovanjem med znanostjo in prakso lahko do podobne odprtosti seveda pride tako neposredno kot posredno. Toda namesto zgolj instrumetalizacije znanstvenega znanja – kot v pozitivizmu – takšno razumevanje »odnosa teorije in prakse« odpira možnost kritične nastrojnosti znanosti o mednarodnih odnosih.¹⁹

Petnajstič: predpostavljamo, da je mogoče kritično moč priznanja paradigma-tičnosti ali odprtosti v znanosti o mednarodnih odnosih (ne drznemo si še istega trditi tudi za prakso mednarodnih odnosov) razvodeneti ali relativizirati v dve smeri. Po prvi izjave o svetu arbitrarno ustvarjajo svoje svetove, ki so neprimerljivi, po drugi pa posameznice in posamezniki živijo in ustvarjajo svoje svetove, ki so zopet neprimerljivi. Oba radikalno perspektivistična oz. skeptična argumenta sta mogoče filozofsko zanimiva, a praktično – pa tudi znanstveno – neprepričljiva. Ne upoštevata namreč, da so izjave vedno izjave o nečem (na mestu referenta se lahko seveda nahajajo tudi druge izjave) in da smo ljudje družbena bitja, ki imamo ob naravnem svetu (npr. okolju in zmožnostih telesa) vsaj deloma skupen tudi simbolni ali diskurzivni svet.

Tako kot pri drugih metateoretskih in teoretskih trditvah se tudi tukaj razmerje med teorijo in prakso »končno« razreši v praksi. Naša – tj. ljudska – ontološka (na ravni celote) in ontična (na ravni posameznice, posameznika ali posamezne znanstvene discipline) zmotljivost lahko torej relativizira naše epistemološke (na ravni celote) in epistemske (na ravni posameznika, posameznice ali posamezne znanstvene discipline) sposobnosti pridobivanja praktičnega znanja, kar vključuje tudi znanstveno znanje, ne more pa tega znanja narediti za arbitrarnega, če naj bi bilo to znanje praktično ustrezno ali vsebinsko povezano s tem, na kar se nanaša v času in prostoru.

Navedenim izjavam zato pripisujemo metaforični pomen s pripombo, da lahko tudi ideološko in s tem realistično prispevajo k ohranjanju obstoječega stanja v teoriji in praksi mednarodnih odnosov. Ustrezno dialektično pojmovanje bo seveda priznalo, da lahko zaradi navedenega hkrati tudi prispevajo k spreminjanju obstoječega ideološkega in neideološkega stanja. Zato jih je najbolje jemati kot opozorilo, da je sestavni del prakse mednarodnih odnosov tudi ideologija v najširšem smislu (prevlada določenih, v sebi nekonsistentnih ali nasprotujočih si

19 Odnosa med kritično in instrumentalno uporabo teorij (védnosti) in znanstvenega znanja o mednarodnih odnosih pri tem ne gre razumeti dualistično ali vzajemno izključujoče. Tako kritični pristopi presegajo instrumentalne (instrumetalni so ali pa bi morali biti v njih vsebovani), pri čemer kritika načeloma nima vnaprej postavljenih meja. Na drugi strani so tudi instrumentalni pristopi lahko kritični, toda znotraj vnaprej zastavljenih meja (ne smejo postavljati obstoječega »sistema« pod vprašaj, ali pa izhajati iz njegovih alternativ). Toda tako instrumentalni kot kritični pristopi izgledajo omejeni (ali vsaj utesnjujoči) v primerjavi z lateralnimi oz. dvosmernimi ali radialnimi oz. večsmernimi (glej 16. točko Predgovora), saj so še vedno pozitivno ali negativno določeni z obstoječim.

pogledov in pojmovanj na podlagi različnih virov moči). Obenem bo zelo nerealistično, če v praksi mednarodnih odnosov, kar vključuje tudi znanost o njih, ne bomo prepoznali tudi njenih nujnih vrednotnih, vrednostnih in normativnih dimenzij.

Šestnajstič: predpostavljamo, da pomembnost perspektive in celotne apercipije (dojemanja) določenega referenta opozarja tudi na možnosti lateralnega oz. dvosmernega in radialnega oz. večsmernega (ustvarjalnega) mišljenja.²⁰ Tako analitično (logično) kot kritično, pa tudi dialektično, mišljenje večinoma ostaja znotraj jezikovnih meja. Njegova pravilnost je prej stvar oblike ali forme kot pa vsebine mišljenja. Če jeziku kot sredstvu človekovega spoznavanja dodamo še druge kognitivne sposobnosti, bi načeloma lahko dobili močnejši, čeprav še vedno človeški – in s tem zmotljiv – spoznavni aparat. Prav tako nas možnost lateralnega in radialnega mišljenja opozarja na previdnost v kritični presoji – radikalna kritika drugih pristopov in stališč lahko namreč izniči tudi tisto, kar je v kritiziranem mišljenju ustreznega ali zanimivega. Pragmatična možnost, da se drugi ne motijo popolnoma, ki je utemeljena v za človeka nedosegljivem »gledišču boga« (izstopu iz družbe, da bi jo lahko objektivno opazovali), opozarja na to, da mora ali vsaj more vsaki dekonstrukciji mišljenega slediti tudi njegova rekonstrukcija.

Zato tudi našemu lateralnemu spraševanju – npr.: Kaj pa če politični realizem v znanosti in praksi mednarodnih odnosov sploh ni to, za kar ga imamo, in je podobno ontološko nerealističen kot pozitivistični pristopi? – morajo (glede na naše prejšnje predpostavke) slediti radialni koraki odgovaranja v smereh: (i) kvalifikacije bodisi pozitivnega bodisi negativnega odgovora; (ii) njegova nadgradnja z upoštevanjem (pozitivnim ali negativnim) tistega, kar je bilo do sedaj v mišljenju o mednarodnih odnosih bodisi ontološko realističnega bodisi epistemološko nepozitivističnega; ter (iii) rekonstruktivna in sintetična zasnova – ter morebitna razdelava – ustrežnejšega pogleda na mednarodne odnose (na takšni ravni abstrakcije, na kateri je potekala predhodno izpeljana »kritika«).

Sedemnajstič: predpostavljamo zavedanje, da so tudi neustrezne ali napačne ideje lahko v družbenem svetu realno delujoče kot samoizpolnjujoče napovedi. Seveda takšno – po našem mnenju povsem realistično – zavedanje postavlja pred »subjekte« v znanostih in drugih družbenih praksah veliko mero odgovornosti za to, kaj je v mišljenju mišljenega. Mogoče se te odgovornosti v znanosti

20 Izhodišče takšnega opredeljevanja je enosmernost oz. enodimenzionalnost linearnega mišljenja (klasični primer je vsako pisno besedilo, kjer naj bi obstajala povezava med npr. prvo in zadnjo besedo, a je ta zapisana zgolj premočrtno in se do nje dokopljemo, ko preberemo celotno besedilo). V primerjavi z njim je lateralno oz. dvosmerno mišljenje dvodimenzionalno (običajno se do ustvarjalne rešitve dokopljemo šele, ko uvidimo tudi novo dimenzijo problema, ki je produkt linearnega mišljenja), radialno oz. večsmerno pa multidimenzionalno (povezave žarijo ali sevajo oz. se ustvarjajo podobno, kot to nevrofiziološko počno možgani, predočimo ali eksternaliziramo pa si jih lahko s pomočjo miselnih vzorcev ipd.).

o mednarodnih odnosih še premalo zavedamo. Ne samo odgovornosti za neposredne in posredne posledice naših nameranih ravnanj (v našem primeru metodološke in teoretične obravnave mednarodnih odnosov ter s tem reprodukcije in produkcije idej o njih), tudi odgovornosti za njihove neželjene posledice, se ni mogoče kar tako izogniti. Konec koncev ideje o tem, kaj je mogoče v družbenem (in s tem mednarodnem) svetu, niso in ne morejo biti nevtralne. Za nekoga, ki jih tako ali drugače sprejme, pomenijo realistično tako možnost kot omejitve, pri čemer pa ji/mu ničesar vnaprej ne zagotavlja, da se bodo izbrane in nameravane ideje tudi uresničile.

Osemnajstič: na srečo je zaradi »človeškega dejavnika« družbeni/mednarodni svet prežet tako z nujnostjo kot s kontingentnostjo (naključnostjo) ter, na kar jih veliko pozablja, prepletanjem obojega – nujno kontingentnostjo in kontingentno nujnostjo. Abstraktno gledano je zatrjevana kontingentnost pogojena z zmožnostmi in priložnostmi za delovanje individualnih in kolektivnih akterjev (tudi slednjih ni brez ljudi, a jih hkrati ni mogoče reducirati na seštevek delovanj posameznikov in/ali posameznic v odnosih, prej gre za produkt njihovih praks) v mednarodnih/družbenih odnosih. Pri tem zmožnosti za delovanje omogoča in omejuje »notranja« strukturiranost akterjev, priložnosti za delovanje pa njihova vpetost v vsakokratne »zunanje« in strukturirane – »neposrednejše« (npr. struktura določenega odnosa ali interakcije) in »oddaljenejš« (npr. strukturiranost družbe, države ali kar mednarodne skupnosti) – kontekste delovanja. Upoštevanje te izhodiščne ontološke kompleksnosti lahko naredi znanost o mednarodnih odnosih bolj realistično. Šele po njenem priznanju in upoštevanju so mogoče (glede na naše predpostavke pa zgolj dopustne) poenostavitve zaradi npr. pedagoških in raziskovalnih namenov, pa še takrat morajo naše poenostavitve biti v neki realistični povezavi s kompleksnejšo podobo.

Teh eksplicitno navedenih predpostavk v samem besedilu načeloma ne nameravamo problematizirati.²¹ Še zlasti to velja za Uvod in Izhodišča (1. poglavje), zaradi katerih smo se jih tudi trudili opredeliti. Dolžni pa smo jih izpostavili tudi zato, da bi morebitno bralko ali bralca vnaprej opozorili na morebitne pristranosti našega tolmačenja in na njem osnovane analize in sinteze filozofskih, teoretičnih, metodoloških in »empiričnih« besedil, na katere se v tem delu sklicujemo.

Še nekaj takšnih pripomb naj bo izrečenih v tej, »opozorilni« funkciji. Na sam predmet analize – filozofijo, teorijo, metodologijo in empirijo v znanosti o mednarodnih odnosih ter prakso mednarodnih odnosov – skušamo gledati z robov filozofije in znanosti o mednarodnih odnosih. Gre za namerno izbrano strategijo, ki je načeloma zmnožna problematizacije teorije in metodologije znanosti o mednarodnih odnosih tudi v tistih vidikih (a gotovo ne v vseh), ki jih sama znanost in njo prakticirajoča znanstvena skupnost obravnava kot neproblematične zaradi »znanstvenih« ali »neznanstvenih« razlogov.

21 Na ustreznih mestih jih bomo (če jih bomo nadalje razvijali ali omenjali) seveda podprli z relevantnimi viri, ali pa bo vsaj iz seznama uporabljenih virov razviden njihov izvor.

Prav tako omejujemo potencialen doseg naše interpretacije, analize in (v nekaterih vidikih nove) sinteze ter zlasti na njej osnovane rekonstruktivne kritike, saj ju ne usmerjamo niti proti posameznim predstavnikom prevladujočih pristopov k preučevanju mednarodnih odnosov (torej *ad hominem*) niti proti celotnim pristopom (njihovim trditvam in argumentom). Za kaj takega je vedno načeloma potrebno preučiti vsa dela (pragmatično pa vsaj reprezentativen vzorec, kar pa predpostavlja, da nam je znana vsaj celotna populacija teh del) posameznega avtorja ali pa celote del, ki jih je argumentirano mogoče uvrstiti v posamezen pristop. Toda vseh relevantnih del niti ne poznamo niti nam niso bila dostopna. Zato skušamo namesto zavračujoče in izključujoče (ekskluzivne) narave tovrstnega početja zavzeti bolj vključujočo (inkluzivno) držo in le prispevati »nove« ali razviti »stare« argumentirane trditve in dileme v razpravo o teoriji in metodologiji v znanosti o mednarodnih odnosih.

Zanimajo nas namreč le trditve, njihove predpostavke in argumenti, ki jih je mogoče najti ali izluščiti iz tistih originalnih del avtorjev na področju mednarodnih odnosov, prevodov teh del, ali pa njihovih interpretacij, ki smo jih v referencah bodisi v glavnem besedilu bodisi v opombah pod črto na ustreznih mestih navedli. Načeloma so enake obravnave deležna tudi druga filozofska in znanstvena dela. Zato poleg natančnega navajanja polnih referenc za citiranje in povzemanje uporabljamo tudi obilo splošnih referenc, ker menimo, da lahko le na ta način izkažemo dolžno spoštovanje in hvaležnost do avtorjev, ki so prispevali k razvoju in razvitju naših misli.²²

Te uvodne opazke, ki imajo v tej monografiji funkcijo predgovora, utemeljujemo z deloma filozofsko naravnostjo disertacije. Olajšala naj bi njeno interpretacijo na mestih, katera bi brez poznavanja ustreznih kontekstov ostala nerazjasnjena. Če naj uporabimo prisposodbo: ta predgovor skuša opravljati funkcijo preambule v mednarodnih pogodbah. Tako kot zgolj iz določil preambul ni mogoče izpeljati konkretnih pravnih pravil, obvez in pravic pogodbenic, tako nas tudi ta predgovor v tem pogledu ne zavezuje. Obenem so navedene predpostavke na voljo kot kontekst, ki naj usmerja mogoče interpretacije nadaljnjega besedila. Nadaljnje besedilo tako ni le izpeljava (dedukcija) do sedaj navedenih predpostavk, ampak je z njimi v intra-aktivnem in interaktivnem (dialektičnem) razmerju. V končni posledici konkretne interpretacije pričujočega besedila s strani drugih zaradi tega verjetno ne bodo nič manj relativne, ne bo pa jih možno povsem poljubno ali arbitrarno »izpeljevati«, če se in dokler se seveda nanašajo na besedilo, ki je pred vami.²³

22 Pri tem skušamo ostati selektivni. Drugače bi morali navesti vse, kar nam je kakorkoli »prišlo pod roko« in ker je načinov »branja« zelo veliko, bi bilo lahko splošnih referenc kmalu odločno preveč. Zato smo se v skladu z zapisanim v 1. opombi trudili navesti le vse relevantne vire in v splošnem sklicevanju nanje opozoriti le na tista dela avtorjev, ki so za našo razpravo oz. delo (bila) najpomembnejša.

23 Mogočemu premetenemu ugovoru, da so predstavljene predpostavke formulirane zelo odprto in da zato že same po sebi prispevajo k še težji določljivosti pomena zapisanega, pritrju-

---

jemo. Proces definiranja je mogoče osvetliti le s tovrstno odprtostjo do (optimalno) vseh relevantnih kontekstov in prav ta proces nas v tem delu zanima bolj kot definicije, ki so njegov rezultat v določenem kontekstu. Drugače rečeno: namenili smo se »odpirati« mednarodne odnose in tega res ne moremo početi s strategijo vnaprejšnjega »zapiranja« v definicije, čeprav se zavedamo, da sta lahko odpiranje in zapiranje dialektično soodvisna in sokonstitutivna.

UVOD

Po nekoliko daljšem predgovoru, katerega pa, menimo, zahteva – upajmo si trditi, da kar – kompleksna »narava« predmeta našega preučevanja, želimo biti v uvodu kolikor se le da jasni in nazorni. Kaj nas torej zanima in zakaj? Zakaj naj bi to zanimalo tudi bralke in bralce? Sam naslov »Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu« nakazuje, da gre za teoretsko delo znotraj znanosti o mednarodnih odnosih. Vendar ne gre preprosto za teorijo mednarodnih odnosov, saj se osredotoča na preučevanje njenih predpostavk. Natačneje, govorili bomo o pomenu »teorije o teoriji« mednarodni odnosov.

Če upoštevamo grški izvor besed, se takšna teorija (*logos*) skriva tudi v drugih ključnih besedah, ki jih je mogoče izpeljati iz naslova: epistemologija, ontologija in metodologija. Pomeni vseh treh pojmov so notranje (nujno) povezani. V svojem izvornem pomenu izpostavljajo bistvo problematike, katero naslavljamo znotraj znanosti o mednarodnih odnosih. Sama problematika pa ima gotovo tudi precej širši potencialni pomen (vsaj) znotraj polja družbenih ved.

Epistemologija je najpreprosteje teorija o védnosti ali znanju (*episteme*), torej o rezultatih postopkov spoznavanja. Ontologijo lahko opredelimo kot teorijo o bivajočem ali tistem, kar je (*on*), torej o »predmetu«, katerega s postopki spoznavanja preučujemo. Metodologija pa je teorija o načinih pridobivanja (*methodos*) védnosti ali znanja, torej o procesu ali »poti« preučevanja, ki povezuje predmet preučevanja z védnostjo ali znanjem o njem. Ker implicira (predpostavlja in povezuje) prejšnja pojma, je metodologija tudi ključna za opredelitev naših namenov ali ciljev.

V nasprotju s konvencionalnim in prevladujočim (pozitivističnim) pristopom k metodologiji namreč (nepozitivistično) menimo, da problematiziranje metodologije kot poti ni mogoče reducirati na posamezne metode preučevanja kot »korake« ali metodološke postopke. Osredotočenost na metode kot korake bi bilo nemara zaradi tega bolje pojmovati kot metodiko in ne kot metodologijo. Zgolj »korakanje« namreč nič ne pove nič o »smeri« korakanja od danega izhodišča do končnega cilja. Torej, če parafraziramo dialektičnost tega odnosa: metode brez metodologije so »slepe«, obenem pa so za metodologijo nujne.

Prav tako so tudi teorije o predmetu preučevanja (v našem primeru teorije o mednarodnih odnosih) sestavni del metodologije kot poti, saj kot »način gledanja« šele omogočajo kaj videti. Brez njih ne moremo ločiti bistvenega od nebistvenega.

Zato ne pridejo »na vrsto« niti pred samo potjo (metodologija ni namenjena preverjanju od nje ločenih teorij) niti po njej, ampak (*interaktivno in intraaktivno*, torej dialektično) med njo. Toda tudi rezultatov predmetu preučevanja ustrezne metodologije ni mogoče povsem razločiti od med preučevanjem uporabljenih teorij, vključno s tistimi, ki nam omogočajo konceptualiziranje samega predmeta. Zato lahko uporabimo podobno dialektično parafraziraje kot prej: teorije brez metodologije so slepe, a brez njih tudi metodologije ne bi bilo.

Šele na ozadju takšnega pojmovanja metodologije se nam zdi smiselno lotiti se njenih predpostavk. Pri tem je pomen teh predpostavk po znani Piercejevi pragmatični maksimi določljiv iz zamisljivih praktičnih učinkov, ki jih je mogoče izluščiti v potencialnem dialogu z vsemi drugimi (v časovno in prostorsko neomejeni, inkluzivni in demokratično deliberativni skupnosti preučevalcev in preučevalk mednarodnih odnosov, ko je govora o znanosti o mednarodnih odnosih). Omogočiti dostop do vsaj približno (ker gre za ideal) takšnega dialoga nekomu, ki je seznanjen vsaj z osnovami znanstvene discipline o mednarodnih odnosih, pa za nas pomeni, da zelo jasno opredelimo, kaj pojmuje kot ontološko realistično.

Na to in na ostali vprašanji iz začetka tega uvoda je mogoče odgovoriti tudi relativno preprosto. Poskusimo najprej s pomočjo nekoliko prirejene in sposojene prispevke, ki smo jo našli v navdihujočem delu Roba Stonesa *Sociological Reasoning: Towards a Past-modern Sociology*. Navedeno delo na 41. in 42. strani ilustrativno povzema kritično izhodišče za ovrednotenje teoretičnega prispevka Anthonyja Giddensa k splošni družbeni teoriji. Sklicuje se na recenzijo njegovega osrednjega dela *The Constitution of Society* (zanj je še mogoče trditi, da nima nujne notranje povezave s »tretjo potjo«), ki jo je leta 1985 napisal znan britanski družbeni (ukvarja se s *human geography*) geograf Nigel Thrift.

Gre za zgodbo o medvedu, muci (v originalu gre za miško, a nam gre za kontrast v našem kulturnem kontekstu in po lastnih izkušnjah sodeč si je pod miško mogoče predstavljati različne vrste živali – muca pa je brez dvoma domača žival) in gozdu (spet zaradi večje nazornosti ne govorimo le o enem drevesu kot v originalu). Hčerka Triftovega prijatelja, sicer dobrega geografa, se vrne iz osnovne šole (recimo, da – prenešeno v naš današnji kontekst – iz prvega ali drugega razreda devetletke) in vpraša svojega očeta: »Očka, saj medvedi živijo v gozdu, ali ne?« Ta ji seveda pritrdi in obraz hčerke se nekoliko razvedri. Še vedno pa ne more razumeti ravnanja svoje učiteljice. Pri pouku so namreč učenke in učenci dobili nalogo, da na listu, kjer so bili narisani medved, gozd in muca, povežejo slike, ki gresta skupaj. Hčerka geografa je povezala medveda in gozd, učiteljica pa je njeno rešitev ocenila za napačno. Povezati je bilo treba medveda in muco, saj sta obe živali. Toda zakaj bi bila medved in muca povezana, če pa ne živita skupaj?

Zgodbica zveni povsem realistično in jo je na enakem ali podobnem primeru mogoče preveriti tudi pri nas. Pričakovali bi, da se bo s starostjo (in torej s trajanjem šolanja ali izobraževanja) povečalo tudi število tistih, ki bi po učiteljičinih

(ali učiteljevih – družbena konstrukcija te spolne razlike je za našo pripoved zanemarljiva) merilnih odgovorili »pravilno«. Pa recimo, da tovrstna preverjanja prepustimo bralcu ali bralki, in se raje osredotočimo na samo problematiko (tj. najkrajše na skupek problemov), ki naj bi jo zgodba ilustrirala.

Učiteljičina gotovost o pravilnosti povezave muce in medveda temelji na odnosih klasifikacije – natančneje na formalnem in taksonomičnem povezovanju obeh pojmov (upoštevata zgolj specifične lastnosti vsakega od njiju) ali na ontološko nerealističnem abstrahiranju iz realne življenjske situacije. Ponazarja ujetost ljudi v konvencionalne jezikovne kategorije, ki nam svet tako poenostavljajo kot odtujujejo. K tovrstni naravnosti bi lahko šteli tudi druge logične in dialektične (če so zgolj formalne) prakse, z malo premisleka pa lahko celo ugotovimo določeno podobnost med tovrstnim klasificiranjem (združevanjem posameznih pojmov pod skupni pojem) in nekaterimi vidiki analiziranja (npr. z razstavljanjem pojmov na njegove sestavne dele ali elemente).

V nasprotju s tem je bil odgovor deklice vsebinski in s tem ontološko realističen, saj je mogoče govoriti celo o vzročni (in ne samo pojmovni, čeprav uporabljamo pojem vzroka) ali vsaj notranji medsebojni povezanosti medvedov (vsaj določenih vrst) in gozda kot dveh sestavnih delov (seveda nikakor ne edinih) istega ekosistema. Toda njen ontološko realističen (otroško radovedni in raziskovalni) pogled na problem je bil discipliniran skozi procese izobraževanja, kar ima lahko za posledico (če se navedena tendenca značilno ponavlja in stopnjuje – torej reproducira) ontološko nerealističnost na takšnih disciplinirajočih osnovah pridobljenega znanja. Z dekličinim znanjem bi si, denimo, lahko pomagali pri reševanju (globalne) okoljske problematike, z učiteljičinim pa vsaj precej manj (kot, če bi npr. varovali samo rastline ali samo živali, ali – kot večinoma počnemo – samo ljudi, ne pa celotnega ekosistema, ki je seveda vedno tudi notranje povezan z neživo naravo).

V kolikor naj bi nas v naši praksi vodila znanje in védnost, je lahko razlika med takšnim, ki kulturno-, družbeno- in zgodovinsko-kontekstualno najbolj ustreza svojemu predmetu ali referentu (ontološko realističnim), in tistim, za katerega je mogoče kontekstualno presoditi, da mu ne ustreza (ontološko nerealističnim), celo eksistencialnega pomena. Če npr. verjememo v »naravno« delovanje tržnih zakonitosti, držav in mednarodne skupnosti, nosilcem oblasti podeljujemo moč, da z nami manipulirajo in nas celo žrtvujejo. Ontološko realistično je v tem primeru bistveno naše verjetje v tovrstne »narave«, nerealistično pa, da imajo trg, država ali mednarodna skupnost karkoli opraviti z naravo, ki ne bi bila družbeno ustvarjena ali vsaj preoblikovana. Življenjskega pomena je, ali pa lahko postane, kako z nami manipulirajo, da tega ne počne nobena »nevidna roka« in da pri tej manipulaciji tudi sami sodelujemo.

Ali lahko trdimo, da je na področju preučevanja in poučevanja mednarodnih odnosov kaj drugače in da je mogoče škoda, da se nekateri »praktiki« (vsaj pri nas) niso izobraževali na področju mednarodnih odnosov? Glede ontološke

realističnosti (toda ne glede smiselnosti) znanja in védnosti, ki naj bi jo s takšnim izobraževanjem pridobili, je odgovor: težko. Čeprav imamo v znanosti o mednarodnih odnosih tradicijo mišljenja, ki zase trdi, da je realistična – politični realizem – in četudi bi večina ljudi sprejela ali pa sprejema (poudarimo: poenostavljene in posplošene) trditve političnih realistov za samoumevne, bi odgovor moral biti, da je tu situacija ravno zaradi tega še težja in manj pregledna.

Tako poznavalci in poznavalke mednarodnih odnosov kot njihovi nepoznavalci in nepoznavalke so verjetno že »sistemsko okuženi« z opisanim »virusom ontološke nerealističnosti«. Bi bilo nemara bolje, če bi napotke, kako teoretično in praktično misliti mednarodne odnose, iskali v drugih tradicijah mišljenja o njih? Upajmo si podvomiti, da je temu tako, saj so se oblikovale v reaktivnem odnosu do prevladujočega mišljenja, in smo v žarišču »operacionalizacije« problematike pričujočega dela.

Kako ovrednotiti teorije (najširše razumljene kot načine mišljenja) o mednarodnih odnosih in znanje pridobljeno z njihovo metodološko rabo glede na ilustrirani kriterij ontološke realističnosti? Je po njem npr. politični realizem tudi ontološko realističen? Ali pa so ontološko realistični tisti kritiki političnega realizma, ki zase trdijo, da jih vodi znanstveni realizem ali metodološki pozitivizem? So takšni morda tisti njegovi kritiki, ki niti znanstvenega realizma niti metodološkega pozitivizma sploh ne sprejemajo?

Iskanje kvalificiranega (torej ne »črno-belega«) odgovora na zastavljena vprašanja je v središču našega tukajšnjega zanimanja. Gotovo ne izdajamo preveč prekmalu, če dodamo, da nas določneje kritično zanima idealizem, instrumentalizem in zdravorazumskost tradicije političnega realizma ter empiricizem, instrumentalizem in objektivizem (zlo)rabe in (ne)razumevanja znanstvenega realizma v teoretičnem premisleku mednarodnih odnosov. In dodajmo, da med izbranimi in zapisanimi atributi za obe omenjeni inačici »realizma« v znanosti o mednarodnih odnosih nismo nenamenoma dvakrat zapisali »instrumentalizem«. Od zgolj instrumentalne rabe uma do njegove ideološke pristranosti v dojemanju in reševanju mednarodnih problemov namreč ni prav daleč.

Če bi k naši nalogi enakovredno dodali odpravo še enega virusa, recimo mu »virus epistemološke resnice«, po katerem smo prisiljeni ločevati pravilne od napačnih ali resnične od neresničnih izjav in ki je v osnovi povezan s klasičnim pojmovanjem logike ter na njej osnovanega kritičnega mišljenja, bi že presegli cilje, ki smo si jih zastavili. Delno je ta virus vsebovan v pojmih objektivizma in zdravorazumskosti. Neškodljiv je do trenutka, ko nekdo v imenu svojega (fundamentalističnega) »prav« ne skuša simbolno ali dejansko »pokončati« zagovornikov ali predstavnikov tistega, za kar sodi, da je »napačno«. Da bi se aktiviral, potrebuje torej določen splet moči in znanja, osnovanega na verovanju. Teža argumentov potem postane postranska in jo je bolje odpraviti. Po možnosti že kar skozi socializacijo in inkulturacijo, torej na podoben način, kot smo ga nakazali z ilustracijo delovanja virusa ontološke nerealističnosti.

Žal bi s poskusom odprave obeh virusov naenkrat (tj. brez privilegiranja odprave virusa ontološke nerealističnosti pred virusom epistemološke resnice) do določene mere tudi že presegle analogije, ki jih lahko za našo razpravo povlečemo iz predstavljenega ilustrativnega primera. Obenem se nam zdi naloga prevelika in pretežka, pa še motimo se lahko. Nič nas namreč ne sili (ker nimamo na voljo brezprizivnih dokazov, oz. si jih še zamisliti ne znamo), da vnaprej kot resnično sprejmemo bodisi učiteljičino ontološko nerealistično (odvisno od ljudi) bodisi učenkino ontološko realistično (potencialno neodvisno od ljudi) resnico. Prav lahko bi za relevantni priznali obe, če bi upoštevali različna cilja obeh znanj (poenostaviti svet »po svoji podobi« ali spoznavati svet »v njegovi podobi«) in s tem njuno neprimerljivost.

Vendar nas ne zanima (razen primerjalno) ontološko nerealistično znanje, ampak kako priti do ontološko realističnega znanja o mednarodnih odnosih. Najpreprosteje, iščemo znanja in védenja o tistih dimenzijah sveta, ki se ne prilegajo našim željam in pričakovanjem. Še določneje, želimo izvedeti, kako napraviti teorije in metodologije preučevanja mednarodnih odnosov ontološko čimbolj realistične ter kakšen pomen bi to utegnilo imeti za samo znanstveno disciplino, ki si mednarodne odnose jemlje za svoj predmet. V tem primeru je lahko odprava virusa epistemološke resnice (po katerem je nekaj lahko le resnično ali neresnično – ne more pa biti oboje naenkrat ali v določeni meri) sekundarna, ne pa tudi nepomembna (karkoli bomo zatrdili o ontologiji ali nasploh, bo tudi trditev vredna epistemološke presoje).

S tem brskanje po »sivini« (realnost kot svet, ki nas zanima, ni preprosto črn/a ali bel/a) pomeni priznanje, da lahko obstaja več hkrati obstoječih teorij mednarodnih odnosov, ki zase trdijo, da so ontološko realistične; pa tudi, da lahko teorije, ki ne pretendirajo, da bi bile ontološko realistične, vsebujejo ontološko realistične »drobce«. Zato bi bilo nerealistično, če bi jih vnaprej preprosto zavrgli, ker ne ustrezajo našemu filozofskemu (po definiciji, ki nam jo je že na začetku našega študija razkril doc. dr. Leon Šešerko, torej rado-vednemu) kriteriju. Predmeta našega proučevanja – tj. mednarodnih odnosov – namreč ni brez teorij (v najširšem smislu kot načinov mišljenja) o njih. Na ravni prakse namreč strukturirajo družbeno konstrukcijo mednarodne realnosti, za katero je obstoj akademske ravni drugotnega (izvedenega in ne nujnega) pomena. Tudi če so te praktične in akademske teorije »napačne«, so »vse«, kar imamo na voljo za naše mišljenje. Še zlasti to velja za naš primer, ko so teorije mednarodnih odnosov dobesedno tudi naš osrednji (»empirični«) predmet preučevanja.

Poznavajoč (koliko in kako je kot vedno stvar presoje bralk in bralcev) razvoj teh teorij in upoštevaje razvoj teoretske in metodološke problematike širše v družboslovju bomo zato namesto virusa epistemološke resnice raje »odpravljali« epistemološki in metodološki pozitivizem. Tovrstna naloga ne izgleda pretirano težavna, saj se je mogoče opreti na številne zglede. Začeli bi lahko npr. že pri Marxovi kritiki neprašljivega sprejemanja, pozitivizacije in racionalizacije obstoječega

sveta tako v filozofiji (tj. njegova kritika Hegla in klasičnega nemškega idealizma) kot v družbeni teoriji (tj. njegova kritika klasične – predvsem angleške/škotske – politične ekonomije). Vsekakor za nas kritika pozitivizma ni pomembna zaradi ustaljenih epistemoloških argumentov (na njih bi težko utemeljevali naš ali kakršenkoli izviren prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih – razen morda v Sloveniji), ampak ker je mogoče z malo premisleka zelo hitro ugotoviti, da je epistemološki in metodološki pozitivizem utemeljen na nerealistični ontologiji. Torej je lahko tudi prvi kandidat v odpravljanju virusa ontološke nerealističnosti.

Kaj je bistvo ontološke nerealističnosti epistemološkega in metodološkega pozitivizma? Po eni strani proučevalkam in proučevalcem družbenega/mednarodnega sveta pripisuje pretirane zmožnosti (npr. sposobnost objektivnega spoznanja, induktivno utemeljenega na človekovem izkustvu in/ali deduktivno izpeljanega iz moči človekovega razuma). Po drugi strani mu manjka pojem – in zaradi tega ne »vidi« – celote, zato svet opisuje atomizirano in nepovezano. Že Aristotelovo pojmovanje človeka kot »družbene, politične ali simbolne živali« mu predstavlja bodisi metafiziko bodisi ga ni sposoben metodološko operacionalizirati. Z nekaterimi izjemami (npr. potenciali metod analize omrežij), metode, ki so izpeljane iz tovrstne metodologije, sploh niso sposobne »prijeti« strukture družbenih in/ali mednarodnih odnosov, v slednjem primeru torej tistega, o čemer naj bi naša znanstvena disciplina govorila. Namesto tega jemljejo posamezne t. i. subjekte (zlasti države, pa tudi posameznike) in družbene strukture (npr. mednarodne skupnosti, pa tudi trga) za (vnaprej) dane, ne da bi vsaj načelno omogočile vpogled v to, kako se slednji dinamično (ali procesno) vzpostavljajo iz družbenih odnosov (oz. kako se sokonstituirajo v družbeni praksi znotraj družbeno strukturiranih kontekstov skozi čas in prostor). Končno, se nekritično zgledujejo po naravoslovju in tamkajšnjih metodah, kar ima za paradoksalno (teoretično in metodološko) posledico odpravljanje potrebe po človeku v družbenem svetu. Atomi v naravi, ki jim je prav vseeno, kaj si znanost o njih misli ali govori, saj se bodo kljub temu obnašali po svojih zakonitostih, niso primerljivi z ljudmi v družbi in kulturi, ki lahko pod vplivom znanosti ravnajo tudi drugače, kot bi sicer ravnali.

Ali obstajajo tudi drugi – nepozitivistični – kandidati za odpravljanje virusa ontološke nerealističnosti? V načelu je odgovor pritrdilen, čeprav na prvi pogled obe tradiciji proučevanja, ki sta se v družboslovju razvijali vzporedno s pozitivizmom, ne izgledata takšni. Interpretativna tradicija je namreč predvsem skušala tolmačiti (obstoječe) dele besedila ali »sveta« glede na njihovo celoto oz. (obstoječo) celoto glede na njene dele, kritična pa je skušala presegati tolmačenje ali interpretiranje (obstoječega) sveta z njegovim spreminjanjem. V prvem primeru sum nerealističnosti vzbuja možnost, da se sfera interpretiranja povsem osamosvoji od materialnega sveta, v drugem pa, da predpostavlja določeno zgodovinsko nujnost (linearnost in/ali transcedentalno namenskost) tako v nastajanju obstoječega sveta kot v iskanju smeri njegovega spreminjanja.

Obe nepozitivistični alternativni sta na ta način še vedno nekako v dosegu pozitivističnega glavnega toka, ki jemlje sedanje »stanje stvari« in zgodovino njegovega

nastanka kot edino mogočo ali merodajno in ne priznava (ontološko realistično), da bi bilo v preteklosti, sedanjosti ali bodočnosti kaj lahko drugače (vsaj zaradi – najpreprosteje – človeškega faktorja). Toda, obenem omogočata bolj razumeti pomen znanstvenega in praktičnega interveniranja v družbenem svetu, torej takšno samorazumevanje družbenih ved, ki je danes, zlasti pod vplivom kvantne mehanike, v marsičem (mogoče paradoksalno, gotovo pa premalo osmišljeno) podobno (ne pa enako, to bi bilo preveč površno sklepanje) praksi naravoslovnih znanosti v njihovi interakciji/intra-akciji z naravnim svetom.

Če se zopet vrnemo na naš ilustrativen primer, lahko rečemo, da poudarek na filozofskosti ali radovednosti mišljenja za učenkinim odgovorom (v primerjavi z učiteljičinim »dogmatizmom«, ki (si) prikriva svojo konvencionalno osnovo v zgodovinskem spletu razmerij moči) opozarja na uporabnost filozofije v praktičnem in znanstvenem pridobivanju znanja in védnosti. Vsebinsko je tej predvsem metodološki intervenciji in formi ta knjiga tudi posvečena. Toda, tako v praksi, kot v poučevanju (mogoče danes manj v preučevanju) mednarodnih odnosov se ob besedi filozofija, še bolj pa morda ob besedi teorija (slednja je sicer večkrat uporabljena, pogosto pa tudi zlorabljena), namrščijo številne obrvi in skoraj avtomatično zaprejo drugi že itak skromno »pretočni« komunikacijski »kanali«. Zakaj bi nekdo nadaljeval z branjem, če bo šlo za tako abstraktne kategorije? Razlogov oziroma osnov relevantnosti je lahko več. Izpostavljam naslednje:

Najprej se je treba zavedati, da naše omejitve v mišljenju omejujejo tudi alternative ali možnosti, ki smo jih zmožni spoznati in realizirati v življenju. Če uspemo vsaj malo zmanjšati praktične ovire, ki jih predstavljajo nepotrebne predpostavke in pojmovanja v mišljenju o mednarodnih odnosih, bomo s tem prispevali k odpiranju novih možnosti v znanosti in praksi mednarodnih odnosov nasploh, konkretno pa tudi v Sloveniji. V slednjem primeru bo denimo mogoče realistično misliti preseganje omejitev političnega realizma za zunanjepolitično prakso male države. Ontološko (in) realistično npr. obstaja razlika med zunanjepolitično reaktivnostjo in proaktivnostjo, ki ni dana vnaprej (le kontingentno jo, denimo, določa »anarhična« ureditev mednarodne skupnosti). Prav tako npr. nedavno vztrajanje pri zgolj eni alternativni (npr. Evropska unija in Organizacija severnoatlantskega sporazuma – Nato), ker drugih bojda ni bilo (dejansko pa so vsaj ostale neraziskane), mogoče tudi zato, ker presegajo zgolj prilagajanje merilom obstoječega ekonomskega in političnega »sistema konca zgodovine«, ni (v »skrajni« analizi) ontološko realistično v znanosti (pa tudi v praksi) nič drugega kot svojevrstna ideologija.

Nadalje lahko odprava nepotrebnih omejitev v mišljenju prispeva k večji uporabnosti znanja in védenja o mednarodnih odnosih. Upamo si trditi, da sta le ontološko realistično znanje in védnost uporabna, če hočemo v svetu kaj spremeniti, medtem ko je ontološko nerealistično simptom (morda pa tudi eden od vzrokov) ohranjanja obstoječega stanja. Zato je definiranje »uporabnosti« znanja le (ali predvsem) s tistim, kar želijo – vsakokratne – obstoječe (politične in ekonomske)

oblasti, najmanj vprašljivo, če ne kar eden od vzrokov problemov (vsekakor pa po navadi zelo daleč od vnaprej manj diskriminatornih – tj. »ljudem prijaznih« ali emancipirajočih in »ljudi opolnomočujočih« ali razsvetljenskih – rešitev).

Uporabnost in praktičnost znanj in védenj o mednarodnih odnosih zahteva torej odprtost v mišljenju in še posebej javno rabo uma (vključno z neizključujočim preišljanjem in razpravljanjem), ko gre za vprašanje realističnosti teh znanj in védenj. Še bolj kot same teorije mednarodnih odnosov postanejo pomembne metodologije njihovega »uporabljanja«; tj. strukturirani konteksti preučevanja, poučevanja in delovanja v mednarodnih odnosih, znotraj katerih dobijo teorije svoj realistični ali ideološki smisel. Bistvena je povezava tako razumljene metodologije z ustrezno ontološko realistično metateorijo (filozofijo družbenih ved in/ali družbeno/politično teorijo) za ključno spoznanje, da o mednarodnih odnosih ni mogoče znanstveno in praktično vedeti nič več, kot to dopušča objekt, predmet, področje ali problematika (nepomembno razlikovanje in okoli njega se vrteča razprava, če seveda proučujemo načeloma »isto«) našega preučevanja in delovanja – tj. kot to dopuščajo mednarodni odnosi sami. Takšna, ontološko realistična metodologija nam lahko omogoči (nepozitivistično) znanje in védnost o (mednarodni) družbi, (hegemonski) kulturi, (svetovni) politiki in (globalni) politični ekonomiji.

Končno je lahko v slovenskem prostoru in na FDV relevantno tudi, da delo odpira drugačno in celovitejše pojmovanje filozofije družbenih ved od ustaljenega, ki reducira njen predmet zgolj na epistemologijo družbenih ved. Epistemološko spraševanje po tem, kako lahko spozna(va)mo, predpostavlja namreč ontološki obstoj nečesa, kar spozna(va)mo in je – torej obstoj »objekta« ali referenta preučevanja, pa tudi nas in naših spoznavnih zmožnosti (drznimo si reči: subjekta preučevanja). Če k ontološkim in epistemološkim osnovam dodamo še vrednotne, vrednostne in normativne dimenzije družbenega sveta (s skupnim imenom aksiološka vprašanja ali osnove), ki jih v družbenih vedah – še zlasti pa v politologiji in znanosti o mednarodnih odnosih – ne smemo odmisлити, če hočemo ostati ontološko realistični, dobimo popolnejšo sliko, kaj naj bi filozofija družbenih ved obsegala.

Tem (kontekstualno predvsem »slovenskim«) osnovam relevantnosti našega raziskovanja in pisanja je potrebno dodati tudi, kaj je mogoče novega v širšem mednarodnem merilu znanstvene discipline, ki proučuje mednarodne odnose. Z upoštevanjem pogoja omejenega dosega našega možnega poznavanja (tj. ob pogoju naše konstitutivne nevednosti) sta nova tako formulacija in argumentacija osnovnega cilja kot ubrana pot njegove realizacije.

Cilj te knjige je ovrednotiti pomen epistemološko nepozitivističnih in hkrati ontološko realističnih predpostavk za teoretsko refleksijo in metodologijo preučevanja mednarodnih odnosov. Izraziti ga je mogoče tudi v obliki logičnega sklepanja, v katerem kot hipoteze »preverjamo« tako predpostavke kot sklepe in pogoje.

Če veljata predpostavki, po katerih so:

(a) znanja in védnosti o mednarodnih odnosih, ki so pridobljena na podlagi pozitivističnih epistemoloških predpostavk, ontološko nerealistična; in hkrati

(b) znanja in védnosti o mednarodnih odnosih, ki so pridobljena na podlagi nepozitivističnih epistemoloških predpostavk, niso že zaradi svoje nepozitivistične zasnovanosti ontološko bolj realistična kot znanja in védnosti, o katerih govori predpostavka (a);

sledi, da moramo znanja in védnosti o mednarodnih odnosih, ki so pridobljena na podlagi nepozitivističnih epistemoloških predpostavk, presoјati po kriterijih ontološkega realizma, da bi dobili takšne teorije mednarodnih odnosov ter širše metodologije njihovega preučevanja, ki ne bi že zaradi svojih predpostavk predstavljale dodatne kognitivne in intersubjektivne ovire v znanosti in praksi mednarodnih odnosov.

Slednji sklep (poševni tisk) in njegova ekstenzija (normalni tisk) veljata ob naslednjem *nujnem pogoju*:

(c) samo ontološko realistična znanja in védnosti o mednarodnih odnosih so lahko tudi praktično uporabna na način, ki presega delovanje ideološkega faktorja v mednarodnih odnosih.

Navedeno sklepanje lahko ponazorimo tudi grafično s skico 0.1 (glej spodaj). Izhajamo namreč iz različnega obsega obeh pojmov, ki pokrivata vsak svojo dimenzijo filozofije družbenih ved: epistemološko ločujemo pozitivizem od nepozitivizma, ontološko pa realizem od nerealizma. Ko iščemo njun »presek«, moramo upoštevati široko sprejeto spoznanje filozofije znanosti in filozofije družbenih ved, ki (ontološki) realizem postavlja nasproti (epistemološkemu) pozitivizmu (zato je zgornje levo polje skice 0.1 prazno). Ker obstaja možnost, da zgolj zanikanje ali nasprotovanje (epistemološkemu) pozitivizmu, ne pomeni tudi upoštevanje (ontološkega) realizma (tj. spodnje desno polje skice 0.1), lahko pravi presek obeh pojmov (nepozitivizma in realizma) iščemo le v zgornjem desnem polju skice 0.1. V njem se nahaja tudi razlikovanje med znanostjo in ideologijo, ki je pomembno, če hočemo npr. v preučevanju strukture mednarodne skupnosti ločevati vpliv znanstveno-tehnološkega od vpliva ideološkega dejavnika ali faktorja.

Skica 0.1: Ponazoritev hipoteze dela kot elementov logičnega sklepanja

<i>Epistemologija</i> ONTOLOGIJA	pozitivizem	nepozitivizem
REALIZEM	∅	SKLEP + C
NEREALIZEM	A	(možnost) B

S ciljem in naslovom je začrtana že tudi smer našega potovanja. Namesto neposrednega odpravljanja virusov pozitivizma in ontološkega nerealizma bomo skušali zgolj kritično ovrednotiti pomen takšnega odpravljanja za znanstveno disciplino oz. znanost o (natančneje: ki preučuje) mednarodne odnose. Osnovni razlog za takšno posredno pot bo mogoče izgledal komu (zlasti pa predstavnikom »radikalnejših« pristopov k preučevanju mednarodnih odnosov) preveč banalen: tudi v znanosti ni mogoče vsega »dobro« početi naenkrat. V našem primeru to pomeni, da bi za pravo ali resnično odpravljanje obeh virusov morali tudi neposredno empirično in neempirično preučevati konkretne praktične primere in v interakciji z obstoječimi teorijami in metodologijami izgraditi nove. Toda tega ne počnemo. Po eni strani tudi zato, da se ne bi zapletali v mogoče in potencialno neskončne prepire o veljavnosti tako izgrajene teorije in metodologije preko dosega preučenih primerov (pasti induktivizma), po drugi pa zato, da ne zapademo v (pogosto) logično kontradiktornost, po kateri bi svoje delo izvzeli kritiki, ki jo namenjamo drugim (ne želimo pristajati na dvojna merila ali dvoličnost). Če namreč metodologija, ki vključuje teorijo, ni dana vnaprej, ampak jo omogoča in omejuje ontologija področja preučevanja, tudi sami ne smemo dajati metodoloških »receptov«, ampak lahko samo pomagamo bralcu ali bralki usmeriti pozornost tako, da se bo do njih v svojem preučevanju določenega problema dokopal/a sam/a.

Upajmo, da je sedaj že bolj jasno, kam vse nas lahko privede lateralna (celo radialna) ali ustvarjalna (bolj gre za spremembo logike dojetja kot pa za spremenjeno uporabo jezikovne logike ob nespremenjenih apercpcijah) uporaba zlasti ontološko realističnega kriterija za ovrednotenje dosedanjih teorij mednarodnih odnosov. Bodimo še natančnejši. Narava našega tukajšnjega »podjetja« (ali početja) je lahko za znanost o mednarodnih odnosih ob pogoju njene prepričljivosti zelo neprijetna.

Že v primeru, če nam uspe vsaj argumentirano vzbuditi dvom v ontološke predpostavke in na njih zgrajene teoretske modele (vključno z logiko njihovega delovanja) političnega realizma, bodo vsaj dvomljiva tudi dosedanja pojmovanja predmeta proučevanja znanosti o mednarodnih odnosih. Zakaj? Mogoče je ugovarjati, da navkljub obstoju številnih kritik političnega realizma sam predmet proučevanja nikoli ni bil tako diskutabilen, čeprav ga je bilo sorazmerno težko jasno (še teže pa enoznačno) opredeliti. Toda vse te kritike političnega realizma, ki so bile sprva pozitivistično zastavljene, so *tacite* sprejele vsaj njegov osnoven ontološki opis, kaj mednarodni odnosi sploh so (npr. političnorealistično ločevanje predmeta ali področja mednarodnih odnosov od mednarodnega prava in politologije, njegovo anarhično urejenost v mednarodni skupnosti in državocentričnost). Tudi kasnejše nepozitivistične kritike političnega realizma so v bistvu le zelo argumentirano nasprotovale zlasti objektivizmu in filozofski »zastarelosti« pozitivističnih kritik, osnovni ontološki opis pa je spet v marsičem ostal nedotaknjen (deloma tudi zaradi inherentnega problema relativizma – če namreč vse le

relativiziraš, je relativizirana tudi pozicija, od koder zatrjuješ, da je vse relativno – in je zato morda bolje, da si tiho).

Če spremenimo (a ne zrušimo; v tem smislu se nimamo za dekonstruktiviste, ampak za rekonstruktiviste) ontološke predpostavke političnega realizma, moramo redefinirati področje ali predmet proučevanja v znanosti o mednarodnih odnosih (ali pa zanikati obstoj takšne znanosti in njenega predmeta). Toda, kaj storiti z obstoječimi teorijami, ki so se večinoma naslanjale na nekatere ontološko nerealistične predpostavke? Tukaj smo (poudarjamo: filozofsko) pragmatični in skušamo uporabiti tisto, kar je mogoče vsaj parcialno in dialektično uporabiti iz »zakladnice« mišljenja o mednarodnih odnosih. Hočemo ostati znotraj znanosti o mednarodnih odnosih in s tem širiti obseg tistega, kar lahko upravičeno pojmuje kot »znanost«, ne pa z zanikanjem legitimnega obstoja njenega predmeta ali področja preučevanja izničiti tudi lastno početje. Če se postavimo (in še zlasti predstavimo) izven znanosti – recimo, da bi svoje preučevanje razumeli raje kot »čisto« ali aplikativno »filozofijo«, »zgodovino«, »ekonomijo« ali »umetnost« (šlo naj bi za različne zamejitve znanstvenega od neznanstvenega, pri čemer se s strogostjo oži prostor znanstvenosti) – bomo le stežka pričakovali priznanje relevantnosti naših argumentov. In brez priznanja primernosti takšnih ontološko realističnih argumentov v znanosti o mednarodnih odnosih, nam bo le malo ali nič mogoče storiti tudi praktično, bodisi neposredno bodisi – bolj realistično – posredno.

Zato in v navezavi na logično sklepanje, s katerim smo opredelili hipoteze, zastavljamo naslednje konkretnije teze:

- (1) Znotraj znanosti o mednarodnih odnosih je mogoč razvoj teorij in metodologij preučevanja, ki so metateoretično ontološko realistične in hkrati epistemološko nepozitivistične.
- (2) Tovrsten razvoj lahko prispeva k še večji pluralizaciji obstoječih pojmovanj, ki pa so lahko praktično uporabna in lahko prispevajo k družbeni (ne zgolj politični) emancipaciji, če so v praksi mednarodnih odnosov sposobna pojmovno zajeti in preučevati tudi kontingente možnosti in priložnosti udejanjanja (miroljubnih) sprememb.
- (3) S pomočjo teh pojmovanj lahko dobimo ontološko ustrežnejša, a še vedno (lateralno, radialno, kritično, dialektično – torej epistemološko) odprta (tudi zato, ker so potencialno zmotljiva) nepozitivistična védenja in znanja o mednarodnih odnosih.

Metodološko skušamo izpeljavo in razvitje teh tez ter »preverjanje« (natančneje: »podpiranje«, na kar napotuje angleški glagol *corroborate*) hipotez postaviti znotraj logično in/ali dialektično ustrezne strukture. Tako prvo poglavje natančneje opredeljuje oz. konceptualizira kontekste in problematiko, ki se jih lotevamo, ter način ali našo metodologijo (preučevanja in predstavitve rezultatov proučenega), kako se jih lotevamo. Drugo poglavje smo namenili interpretaciji

sedanjega stanja v teoriji mednarodnih odnosov in še zlasti razumevanju, kako je do tega stanja prišlo. Prvi dve poglavji bosta na ta način predvsem predstavili in razvili osnovo in instrumentarij (pojmovni aparat) za podrobnejšo primerjalno (strukturno ali sinhrono) analizo (zlo)rabe filozofije znanosti in/ali družbenih ved v teorijah mednarodnih odnosov v naslednjem tretjem poglavju.

To poglavje je zamišljeno kot osrednji del za veljavnost našega rekonstruktivno kritičnega metodološkega podjetja in bo namenjeno analizi metateoretičnih predpostavk teoriji mednarodnih odnosov. Omejili se bomo zgolj na filozofsko (primerjalno-sintetično) analizo teoretiziranja mednarodnih odnosov, zato se ne poglobljamo v prav tako legitimno sociološko analizo tega teoretiziranja (naloge, ki jo je na naših »tleh« kontekstualno ustrezno opravilo delo prof. dr. Vlada Benka). Po umestitvi našega interesa znotraj diahrono in sinhrono skice razvoja in razlik v filozofiji družbenih ved bomo ločeno analizirali in sintetično predstavili epistemološke (zlasti kot kritiko predhodno opredeljenega epistemološkega pozitivizma) in ontološke predpostavke (zlasti kot kritiko predhodno opredeljenega ontološkega nerealizma) zagovornikov in zagovornic (i) političnega realizma ter (ii) njegovih pozitivističnih in (iii) nepozitivističnih kritik (pri slednjih bomo še nadalje ločevali intepretativno od kritične tradicije).

Opozarjamo, da so uporabljene organizacijske kategorije (politični realizem, pozitivizem in nepozitivizem), ki nas bodo vodile skozi analizo (nadaljnje delitve bomo iz njih izpeljevali), deloma tudi naši konstrukti, ki pa lahko imajo tako hevristično kot analitično uporabnost. Glede analitične uporabnosti jih je denimo mogoče primerjati s pri nas uveljavljeno Benkovo splošno ločitvijo realističnih, socioloških in marksističnih usmeritev v teoretičnem osmišljanju mednarodnih odnosov. Obenem je mogoče dokumentirati, da je šele četrta razprava v teoriji mednarodnih odnosov, iz katere smo vzeli zadnji dve kategoriji, zares dojela relevantna in razvita razsežja v filozofiji družbenih ved (in to na ravni, ki ni v pretiranem zaostanku za aktualnimi dojemami znotraj tega področja filozofije). Nena zadnje (zlasti hevristično in propedeutično) ni zanemarljivo, da te organizacijske kategorije omogočajo določeno »ekonomijo« predstavitev, ki je skladna z našim že predstavljenim namenom, a ni njen pogoj (v tem primeru bi bila filozofska analiza že vnaprej pristranska).

Na podlagi tega kritičnega koraka bo četrto poglavje skušalo dialektično izpeljati in rekonstruktivno uskladiti nepozitivistične epistemološke in ontološko realistične predpostavke za ustrežnejšo metodologijo preučevanja mednarodnih odnosov in njihovo teoretsko osmišljanje kot njeno nujno sestavino. Preden lahko preidemo k ocenjevanju pomena, ki bi ga tovrstna metodologija in teorija utegnila imeti za znanost o mednarodnih odnosih, bomo morali podati naše (pregledno) videnje splošne metodologije družbenih ved v skladu z že opredeljenim raziskovalnim interesom. Prav tako bomo skicirali splošno stanje metodologije proučevanja mednarodnih odnosov, pri čemer bomo upoštevali enostransko razvitost nekaterih metodičnih »korakov« in pomanjkanje refleksije metodoloških

»poti«. Obe pripravljani kontekstualizaciji sta po našem bistveni, da lahko z umeščanjem ontološko realističnih in epistemološko nepozitivističnih prepostavk vanje primerjalno sploh opredelimo pomen tovrstnega ravnanja za znanost o mednarodnih odnosih.

Naša presoja bo seveda skušala ostati kritična do predmeta našega preučevanja, saj nam ga glede na zastavitev problema ni treba tudi zagovarjati ali braniti. Temu sta v četrtem poglavju namenjeni sklepni pregledni podpoglavji o imanentni (notranji) in zunanji kritiki zlasti kritičnega realizma, pa tudi širšega ontološkega realizma, kar ilustriramo z njihovimi posledicami za naše pojmovanje in upoštevanja obstoja držav. Ob tem skušamo upoštevati glavne kritične osti, ki so se pojavile znotraj družbenih ved in ne le v znanosti o mednarodnih odnosih. Le njihovo upoštevanje nam namreč zagotavlja popolnejšo sliko zmožnosti ontološko realistične in epistemološko nepozitivistične metodologije proučevanja mednarodnih odnosov ter oceno možnosti (priložnosti), ki so v znanosti in praksi mednarodnih odnosov na voljo za izrabo potencialov tovrstne metodologije in teorije.

Celoviteje se bomo ocenjevanja pomena takšnega metodološkega in teoretičnega pristopa lotili v sklepnem poglavju, kjer bomo seveda ovrednotili raziskovalne rezultate glede na postavljene hipoteze, teze, cilje in vprašanja. Obenem bomo lahko jasneje opredelili nadaljnja vprašanja in smiselne raziskovalne smeri, na katere opravljena sinteza in analiza ne bosta mogli več kot zgolj opozoriti, ter razmislili o implikacijah, ki bi jih naše »početje« utegnilo imeti v širšem družboslovnem polju in na FDV.

Kot v celotnem delu bomo tudi tukaj skušali uporabljati ilustrativne primere za ponazoritev naših misli. Po eni strani upamo, da nas bo to zavarovalo pred zdrsi v pretirano abstrakcijo, po drugi pa želimo z njimi spodbuditi bralko ali bralca k razpravi in ta bo toliko lažje tudi kritična (kar želimo), ker so ti primeri res mišljeni kot ilustracije določenih dimenzij našega toka misli in ne kot analitično ustrezno raziskane celote.

V »izgradnji« opisane strukture si bomo glede na predmet našega preučevanja (tj. predvsem teorije mednarodnih odnosov ter dopolnilno filozofije družbenih ved in družbene – ter politične – teorije) metodološko pomagali z metodami, ki bi jih najkrajše lahko opredelili za dialektične, interpretativne, lateralne/radialne in sintetične (podrobneje v prvem poglavju). Pri tem bi lahko osnovno smer naše poti pojmovali in označili kot hkratno dialektično prehajanje od abstraktnega h konkretnemu in od preprostega h kompleksnemu, pri čemer se izhodiščna konkretna »točka« preučevanja nenehno »bogati« ali jasni s povratnim (rekurzivnim) upoštevanjem abstraktno ugotovljenih povezav in kompleksnih dispozicij in »so-determinacij« te izhodiščne točke. Metodično dialektično mišljenje je pri tem pozorno zlasti na vsebino mišljenega in manj na njegovo formo, v kolikor seveda sama forma ni v dialektični povezavi z vsebino.

Pri kontekstualni interpretaciji besedil (vsebinsko so primarni viri besedila teoretikov in teoretičark mednarodnih odnosov, sekundarni pa dela, ki proučujejo

njihove teorije) kot predmetov preučevanja ne nameravamo privilegirati niti namenov avtorjev (znotraj njihovih kontekstov) niti samovolje (vključno z našo) interpretov, ampak skušamo slediti dosegu metafore »zlitja horizontov«. Takšno dialoško razumevanje upošteva, da ga omogočajo tudi naši stereotipi oz. širša zaledna vednost. Relativna (družbeno-zgodovinsko umeščena) odprtost dialoškega razumevanja omogoča pri tem lateralno, radialno in ustvarjalno (inkluzivno, povezovalno in pragmatično) rekonstrukcijo predpostavk za čim širšo osnovo pojmovanja epistemološkega nepozitivizma in ontološkega realizma v znanosti o mednarodnih odnosih.

Končno bomo zaradi čim večje jasnosti in razumljivosti skušali sintetično prikazati rezultate dolgotrajnega raziskovanja na podlagi predhodno opredeljenih ali naknadno rekonstruiranih metod branja, intepretiranja, analiziranja in sintetiziranja ali osmišljanja »materiala«, navedenega v uporabljenih virih. Pri tem se zavedamo, da na koncu ne moremo ponuditi kaj več kot nove reinterpretacije metodologije preučevanja mednarodnih odnosov in vanjo vključenih teorij mednarodnih odnosov. Takšna kartografska »zgodba« (*mapping*) bo, upajmo, v večjo pomoč nekemu, ki se je izgubil v »gozdu« teorij in metateorij, kot pa podrobna analiza strukture posameznega »drevesa« ali teorije (ki pa postane nujna – a spet ne zadostna – tisti trenutek, ko začnemo teoretizirati in/ali preučevati konkreten izsek mednarodnih odnosov). Temu, torej k večji jasnosti naše »pripovedi« in boljši orientaciji znotraj kompleksnega področja našega interesa, naj bi pripomogli tudi vizualni pripomočki (skice), ki jih uporabljamo skozi celotno delo.

Vse navedeno lahko danes sistematično, sintetično in (upajmo) ustrezno strukturirano zapišemo, saj so nam znani željeni cilji: novi, ontološko bolj realistični argumenti, predpostavke, domneve, koncepti, modeli in metafore v mišljenju mednarodnih odnosov. Ti cilji nam seveda niso bili tako jasni, ali pa jih nismo znali ustrezno opredeliti, na začetku našega raziskovanja. Jasnili so se skozi skoraj vse naše znanstvene objave (in še neobjavljena, praviloma za znanstvene konference namenjena »dela«) od leta 1996 naprej, ki smo jih v tej knjigi deloma uporabili in to rekontekstualizirane in vnovič premišljene (zato se na njih razen izjemoma neposredno ne sklicujemo, a jih je mogoče najti v uporabljenih virih). Upajmo, da je takšna, daljša »inkubacijska doba« prispevala tudi kaj k vsebinsko jasnejši realizaciji navedenih ciljev.

Seveda, doseči vse te cilje ni samoumevno. Bralke in bralci bodo morali sami presoditi, koliko in kako nam jih je uspelo realizirati. Osnovna omejitev (druge so predmet prvega poglavja), s katero se pri tem soočamo, je paradoksalna in – spet – dialektična. Ontološki realizem je usmerjen proti filozofiranju in teoretiziranju »iz naslanjača«, torej praktično. Toda analiziranja obstoječih filozofij in teorij, nastalih večinoma v naslanjačih, se ontološko realistično ne moremo lotiti drugače, kot so bile zastavljene. Verjetje, da je teorije – in še bolj naivno metateorije – mogoče preverjati z nevtralno empirijo, so ontološko nerealistične utopije, zato nam ne preostane drugega, da se (prosto) po Adornu skušamo s

pojmi prebiti preko pojmov k nepojmovnemu ali »realnemu« v mišljenju o mednarodnih odnosih. Če je družbeni svet realno odprt, dinamičen in zgodovinsko kontingenten, ne pa pozitivistično zaprt, statičen in v bistvu nespremenljiv, bomo pri tem početju mogoče naleteli na nove praktične možnosti ali vsaj na konkretne utopije, ki bodo razgalile ideološkost mišljenja ene same alternative (*There Is No Alternative* – TINA) in na njegovi osnovi sklenjenih kompromisov ter seveda tudi ideološkost na takem enoumju ali brezumju (kar je pogosto eno in isto) osnovanega praktičnega delovanja.